

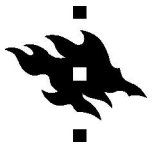
Helsingin yliopisto
Taloustieteen laitos
Kuluttajaekonomia

”Kaikkiruokainen” vapaa-aika – sosioekonomisen aseman yhteys vapaa-ajan monipuolisuuteen

MAISTERINTUTKIELMA KULUTTAJAEKONOMIASSA MAATALOUS-
METSÄTIETEIDEN MAISTERIN TUTKINTOA VARTEN

Hannes Tenhola

Kevät 2018

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Taloustieteen laitos
Tekijä/Författare – Author Hannes Tenhola		
Työn nimi / Arbetets titel – Title ”Kaikkiruokainen” vapaa-aika – sosioekonomisen aseman yhteys vapaa-ajan monipuolisuuteen		
Oppiaine / Läroämne – Subject Kuluttajaekonomia		
Työn laji/Arbetets art – Level Maisterintutkielma	Aika/Datum – Month and year Kevät 2018	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 67 sivua + liitteet 2 sivua
<p>Tiivistelmä/Referat – Abstract</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan sosioekonomisen aseman yhteyttä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Kaikkiruokaisuudella tarkoitetaan laajaa, monipuolista ja suvaitsevaa vapaa-ajan viettotyyliä. Aiemmassa tutkimuksessa kaikkiruokaisuuden on havaittu olevan tyypillistä nimenomaan ylemmille sosioekonomisille ryhmille. Tutkielman mielenkiinnon kohteena onkin aiemman kirjallisuuden perusteella se, eroavatko ylemmät sosioekonomiset ryhmät vapaa-ajan kaikkiruokaisuudessaan alemmista sosioekonomista ryhmistä Suomessa. Myös iän ja sukupuolen yhteydet vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen otetaan huomioon. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrän kehitystä viime vuosikymmeninä. Tätäkin teemaa tarkastellaan erityisesti sosioekonomisten ryhmien erojen näkökulmasta.</p> <p>Tutkielman aineistona on pääasiassa Tilastokeskuksen vuosien 2009–2010 kansallisesti edustava ajankäyttötutkimus (n=3125), mutta myös Tilastokeskuksen aiempia ajankäyttötutkimuksia hyödynnetään. Tutkimusmenetelminä käytetään kvantitatiivisia menetelmiä: yksisuuntaista varianssianalyysia, korrelaatioanalyysia ja lineaarista regressioanalyysia. Näiden menetelmien avulla pyritään ottamaan selvää siitä, minkälaiset sosioekonomisen aseman eri ulottuvuuksien, iän ja sukupuolen yhteydet ovat vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen.</p> <p>Tulosten perusteella voidaan sanoa, että Suomessa ylemmät sosioekonomiset ryhmät vaikuttavat viettävän kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin. Näin tapahtuu, tarkasteltiinpa kaikkiruokaisuutta sitten ammattiaseman, koulutusasteen tai tulotason mukaan. Ylemmät ammattiryhmät käyttävät myös enemmän aikaa työhön ja heillä on vähemmän vapaa-aikaa käytettävissään verrattuna alempiin ammattiryhmiin. Tutkielman tuloksista erityisen mielenkiintoisen tekeekin se, että ylemmät sosioekonomiset ryhmät ehtivät viettää kaikkiruokaista vapaa-aikaa, vaikka heidän vapaa-ajan määränsä on pienempi kuin alemmilla sosioekonomisilla ryhmillä. Lisäksi tulosten perusteella voidaan sanoa, että Suomessa naiset viettävät kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa kuin miehet. Ikä on myös positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Vapaa-aika, kaikkiruokaisuus, sosioekonominen asema, ajankäyttötutkimus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta / Taloustieteen laitos / Kuluttajaekonomia		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information Ohjaajat: Visa Heinonen, Mari Niva ja Hannu Pääkkönen		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Talouskasvu ja ajankäyttö	4
2.1 Talouskasvun yhteys työ- ja vapaa-ajan määrään.....	4
2.2 Katsaus viimeaikaisiin ajankäyttötutkimuksiin	8
3 Vapaa-ajan ja kulttuurin kulutus	11
3.1 Veblenin ja Bourdieun teorit yhteiskuntaluokkien erottautumisesta	11
3.2 Kaikkiruokaisuus	16
3.3 Suomalainen maku.....	19
4 Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät	23
4.1 Tutkimuskysymys ja hypoteesi.....	23
4.2 Aineisto.....	24
4.3 Selitettävä muuttuja	27
4.4 Selittävät muuttujat.....	29
4.5 Tilastolliset menetelmät.....	32
5 Tulokset	36
5.1 Työ- ja vapaa-ajan määrä Suomessa.....	36
5.2 Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus -muuttujan tarkastelua	39
5.3 Sosioekonomisten ryhmien väliset erot vapaa-ajan kaikkiruokaisuudessa.....	41
5.4 Tutkielman muuttujien väliset alustavat yhteydet	46
5.5 Sosioekonomisen aseman yhteys vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen	47
5.6 Interaktiotarkastelut	49
6 Johtopäätökset ja pohdinta.....	54
6.1 Päätulokset.....	54
6.2 Pohdinta	55
6.3 Tutkielman vahvuudet ja rajoitteet	59
6.4 Jatkotutkimusideat	61
Lähteet	63
Liitteet.....	68

Taulukot

Taulukko 1. Aineiston jakautuminen sukupuolen, ikäluokkien ja sosioekonomista asemaa kuvaavien muuttujien mukaan	30
Taulukko 2. Työssäkäyvien henkilöiden työajan määrä Suomessa vuosista 1987–2010 (minuuttia/vuorokausi) sukupuolen ja ammattiaseman mukaan.....	37
Taulukko 3. Työssäkäyvien henkilöiden vapaa-ajan määrä Suomessa 1987–2010 (minuuttia/vuorokausi) sukupuolen ja ammattiaseman mukaan.....	38
Taulukko 4. Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus. Vapaa-ajan aktiviteettien määrä, joita vastaaja on harrastanut kahtena tutkimuspäivänä kuuden muodostetun vapaa-ajan luokan mukaan	40
Taulukko 5. Yksisuuntainen varianssianalyysi. Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus ammattiaseman, koulutusasteen ja tuloluokan mukaan	42
Taulukko 6. Tutkimuksessa käytettävien muuttujien korrelaatiokertoimet (N=1610)	46
Taulukko 7. Ammattiasema, koulutusaste, tulotaso, ikä ja sukupuoli vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjinä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=1610).....	48
Taulukko 8. Tuloluokka, sukupuoli ja niiden interaktio (tuloluokka X sukupuoli) vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjänä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=3119).....	50
Taulukko 9. Tuloluokan ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välinen yhteys sukupuolen mukaan (N=3119).....	50
Taulukko 10. Ikä, sukupuoli ja niiden interaktio (ikä X sukupuoli) vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjänä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=3125)	52
Taulukko 11. Iän ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välinen yhteys sukupuolen mukaan (N=3125)	52

Kuviot

Kuvio 1. Ihmisten asema yhteiskunnassa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman mukaan (Mukaillen Bourdieu 1984, 128–129)	13
Kuvio 2. Suomalaisen maun kaksi perusulottuvuutta (Mukaillen Kahma 2011, 123–126)	19

Liitteet

Liite 1. Selitettävän muuttujan normaalijakautuneisuus	68
Liite 2. Regressioanalyysin lineaarisuusoletus.....	69

1 Johdanto

Ihmisten aika on rajallista. Vuorokaudessa on käytettävissä 24 tuntia aikaa, josta suuri osa kuluu usein välttämättömiin tai lähes välttämättömiin toimintoihin, kuten töiden tekemiseen tai nukkumiseen. Vapaa-ajallekin jää kuitenkin runsaasti aikaa. Tutkielmassani olen kiinnostunut suomalaisten vapaa-ajan käytöstä ja tarkemmin siitä, miten monipuolista vapaa-aikaa eri sosioekonomisissa ryhmissä vietetään. Otan selvää siitä, onko olemassa merkkejä, että ylemmät sosioekonomiset ryhmät viettävät ”kaikkiruokaisempaa” vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin.

Tyytyväisyyden vapaa-aikaan on todettu monissa eri tutkimuksissa olevan yhteydessä elämänlaatuun. Hyvän vapaa-ajan on havaittu olevan yhteydessä muun muassa koettuun hyvinvointiin ja ylipäättään tyytyväisyyteen elämään (esim: Riddick 1986; Russell 1987; Agate, Zabriskie, Agate ja Poff 2009). Vapaa-ajasta onkin tullut viime vuosikymmeninä yhä tärkeämpi osa ihmisten elämää. Siksi myös vapaa-ajan tutkimuksesta on tullut yhä merkittävämpi osa yhteiskuntatieteellistä tutkimuskenttää, ja vapaa-aikaa on tärkeää tutkia lisää.

Suomea on perinteisesti pidetty tuloeroiltaan kapeana ja kulttuurisesti yhtenäisenä maana. Esimerkiksi Mäkelä (1985) kirjoitti Suomen olevan kulttuurisesti yhtenäinen valtio. Kulttuurinen yhtenäisyys on hänen mukaansa seurausta tuloerojen kapeudesta ja siitä, että Suomi modernisoitui myöhään ja on asukasmäärältään pieni valtio, jolla on oma eriytynyt kielensä. Suomalainen yhteiskunta on kuitenkin muuttunut paljon sitten 1980-luvun ja viime aikoina tuloerojen kasvu sekä yhteiskunnan luokkajako ovat olleet esillä mediassa. Esimerkiksi Yle (2017) ennakoi uutisessaan ”Köyhät köyhtyvät ja rikkaat rikastuvat: Laskelmat todistavat tuloerojen kasvavan” Suomen eriarvoistuvan seuraavien vuosien aikana. Maailman talousfoorumin (WEF) (2017) mukaan viimeaikainen trendi tuloerojen kasvavasta vauhdista puolestaan uhkaa koko maailmantaloutta. Meneillään olevien yhteiskunnallisten muutosten takia on tärkeää tarkastella myös väitettä Suomen kulttuurisesta yhtenäisyydestä uudelleen.

Sosiaalista erottautumista vapaa-ajan kulutuksen keinoin on tutkittu jo pitkään. Thorstein Veblen (1899) kehitti jo varhain käsitteen ”kerskaileva joutilaisuus”

(conspicuous leisure) kuvatakseen ylempien yhteiskuntaluokkien halua erottautua alemmista yhteiskuntaluokista vapaa-ajan harrastusten avulla. Veblenin mukaan ylempään yhteiskuntaluokkaan kuuluvat henkilöt haluavat näyttää lähes kerskailevaan tyyliin alemmille yhteiskuntaluokille, että heillä paljon vapaa-aikaa käytettävänä ja että he pystyvät käyttämään sitä aikaa vieviin tarkoituksiin, kuten kuolleiden kielten opiskeluun tai pitkään lomamatkaan.

Pierre Bourdieu (1984) kehitti eteenpäin Veblenin ajatusta yläluokan halusta luoda status-eroa alempiin yhteiskuntaluokkiin kulutuksen keinoin. Bourdieun distinktioteorian mukaan yläluokka pyrkii erottautumaan keski- ja työväenluokasta hienostuneen eli legitiimin maun avulla. Ylempi yhteiskuntaluokka käy korkeakulttuurisissa tapahtumissa kuten oopperassa ja kuuntelee populaarimusiikkia hienostuneempia musiikkityylejä. Yläluokka pyrkii siis Bourdieun mukaan korostamaan eroaan alempiin yhteiskuntaluokkiin kulutuksen keinoin.

Veblenin ja Bourdieun teoksista on tullut sosiologian klassikoita. Viime aikoina on kuitenkin esiintynyt tieteellistä keskustelua heidän teorioidensa pätevydestä nykypäivän muuttuneissa yhteiskunnissa, jossa ihmisillä on muun muassa entistä helpompi pääsy erilaisen kuluttamisen pariin. Peterson ja Simkus (1992) huomasivat ensimmäisinä, että monet nykypäivän korkean statuksen henkilöt eivät yritä Bourdieun teorian mukaisesti erottautua alemmista luokista korkeakulttuurin avulla. He pyrkivät pikemminkin olemaan makumieltymyksiltään avoimia ja kuluttamaan sekä korkeakulttuuria että muuta kulttuuria mahdollisimman monipuolisesti. Peterson ja Simkus esittävätkin, että nykypäivän yhteiskunnassa uusi korkean statuksen osoittamiskeino on ”snobikuluttamisen” sijaan ”kaikkiruokainen” kuluttaminen. Taloudellinen ja kulttuurinen yläluokka kuluttaa yhä paljon korkeakulttuuria mutta arvostaa myös muita kuluttamisen muotoja ja pyrkii kokeilemaan kaikenlaisia ajanvieron sekä kuluttamisen keinoja.

Kaikkiruokaisuutta on tutkittu paljon Petersonin ja Simkusen (1992) tekemien ensimmäisten havaintojen jälkeen. Esimerkiksi Van Eijck (2001) havaitsi Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessaan, että ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat henkilöt ovat kaikkiruokaisempia musiikkimaustaan verrattuna alempiin sosiaaliluokkiin. Sullivan ja Katz-Gerro (2006, 123) puolestaan huomasivat

tutkimuksessaan korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevien harrastavan viikon aikana enemmän erilaisia vapaa-ajan aktiviteetteja verrattuna alempien sosioekonomisten ryhmien henkilöihin. Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014) löysivät laajassa tutkimushankkeessaan kaikkiruokaisen kuluttamisen piirteitä myös suomalaisesta yhteiskunnasta.

Olen kiinnostunut tutkielmassani nimenomaan edellä mainitusta kaikkiruokaisuuden teesistä ja siitä, miten se soveltuu suomalaiseen yhteiskuntaan. Aineistoni on pääasiassa Tilastokeskuksen vuoden 2009–2010 ajankäyttötutkimus. Tarkastelen aluksi kirjallisuuden avulla sitä, miten talouskasvun nähdään vaikuttavan ihmisten työ- ja vapaa-ajan määrään sekä millaista kehitys on historian saatossa. Sen jälkeen avaan kulttuurisen kulutuksen tutkimusperinnettä ja tarkastelen erityisesti, millaista Suomessa tehty kulttuurisen kulutuksen tutkimus on ollut.

Tutkielman empiirisessä osuudessa tarkastelen aluksi Tilastokeskuksen kolmen eri vuosikymmenen aineistojen avulla, kuinka suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrä on kehittynyt viime vuosikymmeninä. Sen jälkeen siirryn itse tutkimuskysymyksen pariin ja tutkin Tilastokeskuksen vuoden 2009–2010 ajankäyttöaineiston avulla, kuinka kaikkiruokaista vapaa-aikaa vietetään eri sosioekonomisten ryhmien keskuudessa. Tutkin suomalaisten vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kvantitatiivisin menetelmin tarkastelemalla, kuinka montaa eri vapaa-ajan aktiviteettia vastaajat ovat harrastaneet kahden tutkimuspäivänsä aikana. Sullivan ja Katz-Gerro (2006) tekivät samankaltaisen tutkimuksen Ison-Britannian ajankäyttöaineistolla, mutta Suomessa ei ole aiemmin tutkittu vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta toteuttamalla tavalla.

2 Talouskasvu ja ajankäyttö

Esittelen tässä luvussa teoriataustaa siitä, kuinka taloudellisen kasvun nähdään vaikuttavan työ- ja vapaa-ajan määrään. Talouskasvun yhteydestä ihmisten työ- ja vapaa-ajan määrään on olemassa Gershunyn (2000, 46) mukaan kaksi täysin toisistaan poikkeavaa teoriaa. Ensimmäisen teorian mukaan taloudellinen kasvu lisää työn määrää ja vähentää vapaa-aikaa. Toisen teorian mukaan talouskasvu päinvastoin vähentää työaika ja lisää vapaa-ajan määrää. Avaan aluksi näitä teorioita ja sen jälkeen käyn läpi aikaisemmin tehtyjä työ- ja vapaa-ajan määrän kehitykseen liittyviä empiirisiä tutkimuksia ympäri maailmaa.

2.1 Talouskasvun yhteys työ- ja vapaa-ajan määrään

Gershunyn (2000, 46–64) esittämän ensimmäisen teorian mukaan taloudellinen kasvu kasvattaa ihmisten työmäärää ja vähentää vapaa-ajan määrää. Tutkija esittelee tälle teorialle olevan perusteita ainakin historian, antropologian ja taloustieteen tieteenaloilla.

Katsaus historiaan tukee joiltain osin näkemystä siitä, että talouskasvu kasvattaa työnteon määrää ja laskee vapaa-ajan määrää. Wilensky (1961, 33–34) kirjoittaa artikkelissaan, että työnteon määrä ei ole laskenut täysin lineaarisesti viime vuosikymmeninä, vaikka talous on kehittynyt paljon. Wilenskyn (1961) mukaan teollistumista edeltävänä aikana ihmisten työpäivät olivat Euroopassa usein 12 tunnin mittaisia, mutta erilaisia uskonnollisia vapaapäiviä oli jopa kolmasosa vuoden päivistä. Työaktiivisuus jäi myös talvella hyvin alhaiseksi ja sitä kautta kokonaisvuosityöaika ei kasvanut kovin suureksi. Maanviljelijöiden ja käsityöläisten työaika oli vain noin 2100 tuntia vuodessa, joka on merkittävästi vähemmän kuin mitä teollisena aikana työskenneltiin. Ranskassa myös korkeissa ammatiasemissa olevien ihmisten työmäärä kasvoi 1800-luvulta 1900-luvulle. Fourastién (1960, 171–173) mukaan oikeuslaitoksissa, ministeriöissä ja hallituksessa työskentelevien ihmisten vuosityöaika oli 2500 tuntia vuonna 1800 ja vuonna 1950 työaika oli lisääntynyt 3500 tuntiin. Tällaiset esimerkit historiastamme osoittavat osaltaan, että taloudellinen kasvu ei suoraan tarkoita työajan vähenemistä ja vapaa-ajan kasvamista.

Antropologit ovat tutkineet heimojen elämää ja yrittäneet sitä kautta ymmärtää työ- ja vapaa-ajan kehitystä. Minge-Klevana (1980) tutki kymmenen eri alkuperäisheimon ajankäyttöä. Hän huomasi, että mitä yksinkertaisemmin heimot hankkivat ruokansa, sitä vähemmän he käyttivät aikaa työntekoon päivässä. Esimerkiksi brasilialainen ruokansa metsästämillä ja hyvin yksinkertaisella maanviljelyllä hankkinut Kayapo-heimo käytti päivässä noin neljä tuntia aikaa työntekoon. Sen sijaan kehittyneempää riisinviljelyä elinkeinonaan harjoittava indonesialainen Kali Loro -heimo työskenteli yli 10 tuntia päivässä. Ainakin näiden heimojen kohdalla voidaan siis perustellusti väittää, että kehitys on kasvattanut ihmisten työmäärää. Tätä ei tietysti suoraan voida yleistää nyky maailman tilanteeseen.

Wilensky (1961, 32) mainitsi jo varhain talouskasvun myötä kasvaneilla tuloilla olevan kahdenlaista vaikutusta työntekijöille: tulovaikutusta ja substituutiovaikutusta. Tulovaikutuksen mukaan palkkojen noustessa ihmisillä on varaa olla pidempiä aikoja vapaa-ajalla tai lomalla ilman, että rahat loppuvat kesken. Toisaalta substituutiovaikutuksen takia kasvaneiden tulojen tilanteessa vapaa-ajalle muodostuu suurempi vaihtoehtoiskustannus. Vaihtoehtoiskustannuksella tarkoitetaan sitä asiaa, josta joudumme luopumaan saadaksemme haluamamme toisen asian. Palkattoman vapaa-ajan vieton sijaan työntekijä voisi olla töissä ansaitsemassa palkkaa, joka on talouskasvun myötä suurentunut.

Beckerin klassikkoartikkelin (1965) mukaan työntekijä voi tienata lisätuloja työskentelemällä enemmän ja kasvaneilla tuloilla mahdollistaa suuremman kulutuksen tason vapaa-ajalla. Työntekijä voi myös valita työskentelevänsä vähemmän, mutta silloin hän joutuu tyytymään vapaa-ajallaan pienempään kulutuksen tasoon. Riippuu palkan suuruudesta ja ihmisen preferensseistä kumman vaihtoehdon hän valitsee. On mahdollista, että suuremmat tulot tuntuvat työntekijälle niin houkuttelevalta, että hän valitsee työskentelevänsä enemmän. Tällöin taloudellinen kasvu on voinut johtaa siihen, että ihminen työskentelee enemmän.

Cross (1993) kirjoittaa teoksessaan kulutusyhteiskuntien olevan rakenteeltaan sellaisia, että rahaa arvostetaan enemmän kuin vapaa-aikaa. 1900-luvun

yhteiskunnissa suurta kulutuksen tasoa pidettiin arvossa ja vapaa-ajalle ei annettu niin suurta arvoa. Cross huomauttaa, että yhteiskunnat olisivat voineet valita myös toisin. Talouskasvun myötä nousseet palkat olisi voitu käyttää yhteiskuntien uudelleenjärjestämiseen niin, että ihmiset olisivat voineet työskennellä paljon vähemmän ja pitää kulutuksen tasonsa ennallaan. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan yhteiskuntien valinta kallistui kulutuksen puoleen.

Vapaa-ajan vietosta voi myös tulla entistä kiireisempää, jos kasvaneiden tulojen takia lisääntyneitä kulutusmahdollisuuksia yritetään täyttää lyhentyneen vapaa-ajan aikana. Vapaa-ajasta voidaan katsoa tulleen ”työläämpää” (Gershuny 2000, 58) tilanteessa, jossa vapaa-ajan kulutukseen liittyy enemmän odotuksia. Staffan Linder (1970) oli ensimmäisiä taloustieteilijöitä, joka ymmärsi nykypäivän yhteiskunnan kiireisen luonteen. Hän myös ennusti kiireen jopa lisääntyvän tulevaisuudessa. Linder avasi kirjassaan ”The Harried Leisure Class” ajatuksiaan nykypäivän yhteiskunnan luonteesta ja sen vaikutuksesta ihmisiin. Hänen teoriansa lähtökohta on Beckerin (1965) tapaan ajan rajallisuus suhteessa ihmisten vaurastumiseen. Työn tuottavuus on noussut erikoistumisen ja teknologisten mullistusten myötä, ja ihmisillä on enemmän mahdollisuuksia ostaa sekä kuluttaa erilaisia tuotteita tai palveluita. Ihmisten vaurastuessa he tuntevat painetta kuluttaa yhä enemmän tuotteita ja palveluita rajallisena vapaa-aikanaan. Aikaa ei voi ostaa lisää, koska vuorokaudessa on yhä vain 24 tuntia aikaa käytettävissä. Lopputuloksena ovat nykyajan kiihtynyt elämäntahti (time squeeze) ja Linderin ”the harried leisure class” -nimellä kutsuma nykyajan kiireinen luokka.

Linder (1970) kertoo ihmisillä olevan kolme vaihtoehtoa pyrkiessään korkeampaan vapaa-ajan kulutuksen tasoon nyky-yhteiskunnan asettamien paineiden takia. Ensimmäinen vaihtoehto on kuluttaa tavaroita tai palveluita nopeammin. Voidaan esimerkiksi lukea jonkin kirjan tiivistelmää alkuperäisen pidemmän kirjan sijaan. Toinen mahdollisuus on Linderin mukaan kuluttaa kalliimpia ja parempilaatuisia tuotteita tai palveluita vanhojen sijaan ja tällä tavoin tyydyttää kasvanutta kulutuksen tarvetta. Ennen saattoi riittää yksinkertaisen päivällisen valmistaminen, mutta elintason noustessa halutaan valmistaa joka illaksi erityinen päivällinen. Viimeisenä vaihtoehtona Linder mainitsee asioiden samanaikaisen kuluttamisen.

Televisiota katsellessa voidaan samalla lukea sanomalehteä ja meidän aikanamme olla vielä lisäksi aktiivisena sosiaalisessa mediassa.

Linder (1970) antaa itse kirjassaan liioitellun esimerkin nykypäivän erittäin ”kiireisestä” kuluttajasta: päivällisen jälkeen tämä kuviteltu henkilö löytää itsensä juomasta brasilialaista kahvia polttaen samanaikaisesti alankomaalaista sikaria ja siemaillen ranskalaista konjakkia. Samalla hän lukee New York Times -sanomalehteä ja viihdyttää ruotsalaista vaimoaan. Tämä liioiteltu esimerkki kuvastaa hyvin Linderin ajatusten ydintä. Englanninkielinen sana ”leisure” viittaa alun perin suomalaiseen sanaan ”joutenolo”. Kuinka paljon vapaa-ajassa on enää joutenolon piirteitä, jos siitä tulee kiireisen suorittavaa toimintaa?

Gershunyn (2000, 59–69) esittelemän toisen teorian mukaan talouskasvun voidaan päinvastoin nähdä vähentävän ihmisten työaikaa ja lisäävän vapaa-aikaa. Taloudellinen kasvu tuo mukanaan mahdollisuuden työskennellä vähemmän ja viettää enemmän vapaa-aikaa. Teoria pohjautuu pitkälti yksinkertaiseen ja loogiseen ajatukseen. Teorian mukaan teknologian kehittyessä tarvitaan vähemmän työvoimaa tuottamaan tavaroita ja palveluita. Tämä johtaa väistämättä vapaa-ajan kasvuun suhteessa työaikaan. Wilensky (1961, 32) toteaa, että useimmat tutkijat ovat olleet historian saatossa sitä mieltä, että talouskasvulla on työaikaa vähentävä ja vapaa-aikaa lisäävä vaikutus ihmisten elämään.

Arvostettu taloustieteilijä John Maynard Keynes oli ensimmäisiä taloustieteilijöitä, joka otti kantaa aiheeseen. Keynes (1930, 17–26) kirjoitti esseessään ”Economic Possibilities for Our Grandchildren” maailman silloisesta tilasta mutta teki myös rohkeita katsauksia tulevaisuuteen. Keynes ennusti, että maailman taloudellinen ja teknologinen kehitys jatkavat kasvuaan, ja vuosi vuodelta tarvitsemme yhä vähemmän työvoimaa. Teknologinen kehitys johtaa ainakin väliaikaiseen työttömyyteen ja ihmisten vapaa-ajan määrä tulee kasvamaan merkittävästi. Taloustieteilijä oli huolissaan siitä, kuinka ihmiset osaavat täyttää kasvaneen vapaa-aikansa merkityksellisellä toiminnalla. Ihmiset ovat eläneet niin pitkään työlähtöisessä yhteiskunnassa, että siirtyminen enemmän vapaa-ajan ympärille muodostuvaan yhteiskuntaan voi olla haastavaa. Ihmisten hyvinvoinnille olisi siksi tärkeää, että tekisimme edes lyhyitä työviikkoja saadaksemme työnteon tarpeemme täytettyä.

Gershuny (2000, 61–62) kritisoi joitakin ensimmäiselle teorialle esitettyjä argumentteja siitä, kuinka taloudellinen kasvu lisää ihmisten työaika. Gershuny pohtii, miten Minge-Klevanan (1980) tutkimat alkukantaiset heimot ovat ylipäänsä selvinneet maailmassa tähän asti. Saattaa olla, että kaikista vähiten työskentelevän heimon asuinpaikka on sattumalta kaikkein paras metsästyksen ja alkukantaisen viljelyn harjoittamiseen. Jos alueella olisi muutama toinenkin heimo kilpailemassa riistasta tai sääolot olisivat huonommat, heimojen olisi mahdollisesti täytynyt kehittää menetelmiään. Tämä olisi lisännyt työhön käytettyä aikaa.

Sama ongelma voi päteä tutkimustietoon esiteollisen ajan lyhyistä työtunneista. Voidaan pohtia, ovatko vain parhaiten menestyneet kaupungit pystyneet pitämään kolmasosan vuoden päivistä vapaana. Huonommin menestyneissä kaupungeissa saatettiin työskennellä paljon enemmän, mutta nämä tiedot eivät ole puutteellisista tilastoista johtuen päässeet Wilenskyn (1961) tutkimuksen arvioihin edes mukaan. Gershunyn (2000, 62) mielestä on tärkeää pohtia tätä ns. valintaongelmaa ennen suurempien johtopäätöksien tekemistä.

2.2 Katsaus viimeaikaisiin ajankäyttötutkimuksiin

Selkeää yksimielisyyttä talouskasvun yhteydestä ihmisten ajankäyttöön ei ole kirjallisuuden perusteella olemassa. Siksi tarkastelen seuraavaksi viimeisinä vuosikymmeninä ympäri maailmaa tehtyjä ajankäyttötutkimuksia ja kerron miten työ- ja vapaa-aika määrä ovat kehittyneet niiden mukaan. Käyn aluksi läpi Yhdysvalloissa ja Euroopassa tehtyjä ajankäyttötutkimuksia. Lopuksi tarkastelen Suomen ajankäytön rakenteessa viime vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia. Pyrkimyksenä on arvioida, antavatko tehdyt ajankäyttötutkimukset tukea ajatukselle siitä, että viimeisten vuosikymmenten aikainen taloudellinen kasvu on vähentänyt työhön käytettyä aikaa ja lisännyt vapaa-aikaa, vai onko asia kenties päinvastoin. Tarkastelen myös, onko kehitys ollut poikkeavaa eri sosioekonomisten ryhmien keskuudessa.

Toivosen (2014, 59) mukaan toisen maailmansodan jälkeinen äkillinen elintason nousu merkitsi työhön käytetyn ajan vähenemistä ja vapaa-ajan lisääntymistä maailmanlaajuisesti. Työajan oletettiin jatkavan nopeaa laskuaan ja vapaa-ajan odotettiin kasvavan paljon. Esimerkiksi Gorz (1984) arvioi, että tulevaisuudessa ihmiset työskentelevät elinaikanaan enää 20 000 tuntia, joka vastaa vain noin

kymmenen vuoden työskentelyä 40 tunnin viikkotyöajalla. Seabrookin (1988, 9) mukaan tulevaisuuden yhteiskunnasta käytettiin jopa nimitystä ”vapaa-ajan yhteiskunta”. Vapaa-ajan määrä jatkoikin hetken kasvuaan toisen maailmansodan jälkeen, mutta todellisuudessa 1970-luvun jälkeen vapaa-ajan kasvu on ollut hitaampaa. Joissakin maissa vapaa-ajan kasvua ei ole tapahtunut ollenkaan tai vapaa-ajan määrä on jopa laskenut. Työhön käytetty aika on taas paikoin pysynyt ennallaan tai jopa kasvanut 1970-luvun jälkeen.

Robinson ja Godbey (1997, 126–127) tutkivat amerikkalaisten vapaa-ajan määrän kehitystä vuodesta 1965 vuoteen 1985. Heidän mukaansa amerikkalaisten vapaa-aika kasvoi lähes neljällä tunnilla viikossa vuosina 1965–1975, kun siirryttiin 40-tuntiseen työviikkoon. Vuosina 1975–1985 vapaa-aika ei enää kasvanut kuin vajaan tunnin viikossa. Schor (1991, 29–30) puolestaan kirjoittaa teoksessaan ”The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure” asian olevan päinvastoin. Hänen mukaansa työssäkäyvien amerikkalaisten vapaa-aika ei ole lisääntynyt ollenkaan 1970-luvun jälkeen. Vapaa-ajan määrä on pikemminkin kääntynyt laskuun työhön käytetyn ajan kasvaessa. Kokonaistyoaika lisääntyi Yhdysvalloissa huomattavasti vuodesta 1969 vuoteen 1987. Viikkotyöaika lisääntyi työssäkäyvällä väestöllä 39,8 tunnista 40,7 tuntiin viikossa ja vuosityöaika 1786 tunnista 1949 tuntiin. Huomattavaa työajan kasvua on tapahtunut sekä miesten että naisten keskuudessa. Schorin (1991, 1) mukaan trendin jatkuessa samanlaisena amerikkalaisten työaika kohoaa pian yhtä suureksi kuin 1920-luvulla.

Schor (1991, 132) tuo myös esiin mielenkiintoisen seikan amerikkalaisten halukkuudesta suurempaan vapaa-aikaan. Best (1980, 77) tutki haluaisivatko amerikkalaiset työntekijät ottaa tulevaisuuden hypoteettiset palkankorotukset vastaan mieluummin lisääntyneenä vapaa-aikana kuin palkkana. Lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että he olisivat halukkaita ottamaan 100 % tulevista palkankorotuksista vastaan mieluummin lisääntyneinä vapaapäivinä kuin palkkana. Vain 15,6 % oli sitä mieltä, että he haluaisivat tulevat palkankorotukset pelkästään rahana.

Myös Saltzman (1991) tutki ihmisten halukkuutta kasvattaa vapaa-ajan määrää työssä etenemisen kustannuksella. Tutkimuksen vastaajista jopa 80 % oli valmiita uhraamaan urakehitystään saadakseen viettää enemmän aikaa perheensä kanssa.

Näiden tutkimusten mukaan amerikkalaisilta löytyy paljon halukkuutta suurempaan vapaa-aikaan. Edellä kuvatuista Schorin (1991, 29–30) raportoimista luvuista voimme kuitenkin todeta, että ihmisten toiveet työajan laskusta ja vapaa-ajan lisääntymisestä eivät ole toteutuneet.

Yhdysvaltojen lisäksi myös muiden maiden ajankäytöstä on tehty tutkimuksia. Zuzanek, Beckers ja Peters (1998, 4–6) tutkivat alankomaalaisten ja kanadalaisten ajankäytön trendejä 1970-luvulta 1990-luvulle. Molemmissa maissa työhön käytetty aika kasvoi ja vapaa-ajan määrä väheni tutkimusaikana. Alankomaissa työhön käytetty aika nousi vuodesta 1975 vuoteen 1995 yli 40 minuuttia sekä naisilla että miehillä. Samalla aikavälillä vapaa-ajan määrä laski miehillä kahdella tunnilla viikossa ja naisilla vapaa-ajan määrä pysyi lähes ennallaan. Kanadassa työaika kasvoi miehillä yli tunnilla ja naisillakin yli puolella tunnilla päivässä vuodesta 1981 vuoteen 1992. Vapaa-aika taas laski sekä naisilla että miehillä noin puolella tunnilla päivässä vuodesta 1981 vuoteen 1992.

Gershuny (2000) puolestaan teki kattavan kansainvälisen vertailun vapaa-ajan määrästä ja käytöstä eri maissa. Tutkimuksessa oli yhdistetty ajankäyttötutkimuksia kahdestakymmenestä eri maasta ympäri maailmaa. Suurin osa tarkasteltavista tutkimuksista oli Euroopasta. Ajankäyttötutkimuksia oli mukana vuodesta 1961 vuoteen 1990 vaihtelevasti riippuen kohdemaasta. Gershuny (2000, 5–7) väittää, että yleisesti ottaen vapaa-ajan määrä on kasvanut tutkimusaikana. Vapaa-ajan kasvua on tapahtunut kaikkien yhteiskuntaluokkien keskuudessa, mutta alemmissa yhteiskuntaluokissa vapaa-ajan kasvu on ollut suurempaa kuin ylemmissä yhteiskuntaluokissa. Tilastokeskus on tehnyt kymmenien vuosien ajan tutkimusta suomalaisten ajankäytöstä. Käyn näitä tutkimuksia läpi tutkielman tulososioissa.

3 Vapaa-ajan ja kulttuurin kulutus

Esittelen tässä luvussa teoriataustaa kulttuurin kulutuksen tutkimusalalta. Ensimmäisessä alaluvussa avaan Veblenin ja Bourdieun klassikkoteorioita yhteiskuntaluokkien erottautumisesta kulutusvalintojen keinoin. Kerron myös, minkälaista kritiikkiä teorit ovat kohdanneet. Toisessa alaluvussa esittelen 1990-luvulla alkunsa saaneen kaikkiruokaisuusteorian tärkeimmät elementit ja kerron, minkälaista kaikkiruokaisuutta tarkastelevaa tutkimusta maailmalla on tehty viime aikoina. Kolmannessa alaluvussa keskityn nimenomaan suomalaisen maun ja kulttuurin kulutukseen liittyvän tutkimuksen kuvaamiseen. Kerron minkälaista tutkimusta aiheen parissa on tehty Suomessa ja pohdin muun muassa soveltuuko kaikkiruokaisuusteoria Suomen kontekstiin.

3.1 Veblenin ja Bourdieun teorit yhteiskuntaluokkien erottautumisesta

Amerikkalainen sosiologi Thorstein Veblen (1899) kehitti jo varhain kuuluisan teorian ylemmän sosiaaliluokan halusta erottautua alemmasta sosiaaliluokasta. Hänen mukaansa yläluokka pyrkii erottautumaan alaluokasta kahdella tavalla: työstä pidättäytymisen ja vapaa-ajan kuluttamisen avulla sekä materiaalisella kuluttamisella. Työstä pidättäytymistä ja näyttävää vapaa-ajan kulutusta kutsutaan nimellä ”kerskaileva joutilaisuus” (conspicuous leisure). Materiaalista kuluttamista kutsutaan ”kerskakulutukseksi” (conspicuous consumption). Keskityn kuvaamaan Veblenin työstä pidättäytymisen ja näyttävän vapaa-ajan kuluttamisen teoriaa, koska se liittyy suoraan tutkielmani aiheeseen.

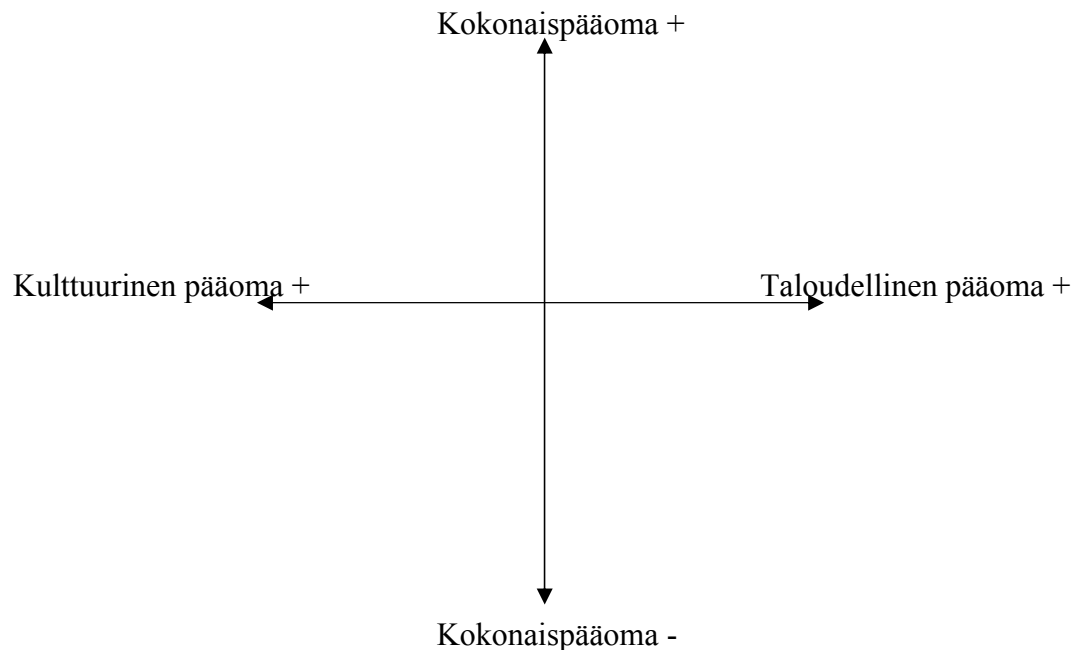
Veblenin (1899, 40–60) mukaan yläluokkainen ”joutilasluokka” on ollut olemassa jo todella kauan. Joutilaan luokan alkuvaiheet juontavat juurensa saalistuskulttuurin alkuajoille. Näihin aikoihin työnteko ja ruuan hankkiminen olivat pakollista selviämisen kannalta. Johtoasemassa olevat henkilöt antoivat muiden tehdä työtä ja hankkia ruokaa, ja viettivät itse sillä välin tuottamatonta vapaa-aikaa. Mahdollisuus vapaa-ajan viettoon oli tavoiteltava asia ja osoitus arvoasemasta. Siirryttäessä saalistuskulttuurista varallisuuskeskeiseen kulttuurivaiheeseen joutilasluokka sai entistä laajemman merkityksen. Työnteosta pidättäytyminen osoitti, että henkilöllä on varaa olla tekemättä töitä ja käyttää aikaansa tuottamattomiin asioihin työssä raatamisen sijaan. Työnteosta pidättäytymisestä ja näyttävästä vapaa-ajan

kulutuksesta tuli helposti havaittava osoitus siitä, että henkilö kuuluu ylempään sosiaaliluokkaan.

Veblenin (1899, 40–60) mukaan joutilaaseen luokkaan kuuluva henkilö saattoi käydä pitkällä lomamatkoilla tai käyttää aikaansa tietämyksen kerryttämiseen asioista, joilla ei ollut suoranaista vaikutusta ihmisen elämään. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi kuolleiden kielten opiskelu tai perehtyminen lause- ja runousoppiin. Pelkkä mahdollisuus vapaa-ajan viettoon ei riittänyt, vaan joutilasluokkaan kuuluminen oli tuotava esiin. Tärkeänä osana Veblenin teoriaa vapaa-ajan kulutuksesta sosiaalisen erottautumisen välineenä on se, että tuottamattoman vapaa-ajan kuluttamisen on oltava näyttävää. Alempien luokkien on havaittava, että henkilö kuuluu yläluokkaan. Näin yläluokka pystyy tekemään vaikutuksen alaluokkaan ja samalla kasvattaa omaa itsetyytyväisyyttään. Veblen kirjoittaa kerskailevan joutilaisuuden ja kerskailevan kulutuksen määrittävän osaltaan sosiaalisen rajaviivan yläluokan ja alaluokan välillä.

Toinen hyvin merkittävä teos sosiaaliluokkien erottautumisesta on Pierre Bourdieun (1984) kirjoittama ”La Distinction”. Teoksessa Bourdieu pyrkii osoittamaan teoriataustan ja empiiristen tutkimusten avulla, että ranskalaisten ihmisten maku ja kulttuuriset kiinnostuksen kohteet olivat riippuvaisia heidän sosiaalisesta asemastaan 1900-luvun puolivälin yhteiskunnassa. Bourdieun teoriassa keskeisiä termejä ovat taloudellinen- ja kulttuurinen pääoma. Taloudellisella pääomalla Bourdieu (1985, 242) tarkoittaa ihmisen varallisuutta eli sitä kuinka paljon ihmisellä on sellaista omaisuutta hallussaan, jonka hän voi muuttaa halutessaan rahaksi.

Kulttuurinen pääoma taas on Bourdieun (1985, 242–246) mukaan sellaista pääomaa, joka auttaa välillisesti saavuttamaan korkeamman aseman yhteiskunnassa. Koulutus tai älylliset lahjat ovat esimerkkejä kulttuurisesta pääomasta. Niiden avulla voi päästä käsiksi esimerkiksi parempaan työpaikkaan tai saada muunlaista etua, jota ei ilman korkeaa kulttuurista pääomaa saisi. Bourdieu (1984, 128–129) kehitti kaksiulotteisen koordinaatiston kuvaamaan ihmisen sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Avaan seuraavaksi havainnollistavan kuvan avulla Bourdieun koordinaatiston tärkeintä sisältöä.

Kuvio 1. Ihmisten asema yhteiskunnassa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman mukaan (Mukaillen Bourdieu 1984, 128–129)

Koordinaatiston pystyakseli kuvaa ihmisen pääoman kokonaismäärää (taloudellinen + kulttuurinen pääoma). Pystyakselin yläpäähän sijoittuvat henkilöt, joiden kokonaispääoman määrä on suurta. Pystyakselin alapäähän sijoittuvat henkilöt, joiden kokonaispääoman määrä on vähäistä tai sitä ei ole ollenkaan. Vaaka-akseli kuvaa ihmisen pääoman koostumusta kulttuurisen ja taloudellisen pääoman suhteen. Vaaka-akselin vasempaan päähän asettuvat henkilöt, joilla on paljon kulttuurista pääomaa suhteessa taloudelliseen pääomaan. Vaaka-akselin oikeaan päähän asettuvat henkilöt, joilla asia on päinvastoin. Heillä on paljon taloudellista pääomaa hallussaan, mutta suhteessa ei niin paljon kulttuurista pääomaa. Esimerkkinä mainittakoon, että erittäin rikas ja melko korkeasti koulutettu henkilö sijoittuu koordinaatistossa oikeaan yläkulmaan. Kulttuurisesti erittäin rikas ja taloudellisesti keskiluokkainen henkilö taas sijoittuisi koordinaatistossa vasemman ylänurkan tietämille.

Asettamalla koordinaatistoon yhtä aikaa makujen ja kulttuuristen kiinnostusten kohteiden jakauman sekä ihmisten sosiaaliset asemat havaitaan, että ne vastaavat hyvin toisiaan. Bourdieu (1984, 175–176) kutsuu tätä jakaumien samankaltaisuutta

maun ja sosiaalisen aseman rakenteelliseksi vastaavuudeksi (structural homology). Bourdieu näkee ihmisen maun ja kiinnostuksen kohteiden muodostuvan sosiaalisen aseman ohjaamana. Yläluokkaan kuuluvilla henkilöillä on oma korkeakulttuurinen ”legitiimi” makunsa, ja alaluokkaan kuuluvat henkilöt pitävät enemmän populaarikulttuurista. Keskiluokan henkilöt pyrkivät taas kulutuskäyttäytymisellään jäljittelemään yläluokan makua. Bourdieu (1984, 128–129) kuvaa koordinaatistossaan esimerkiksi golfin pelaamisen ja antiikkikaupoissa käymisen olevan yleistä korkean pääoman omaavien ihmisten keskuudessa. Vähäisen pääoman ihmisten keskuudessa taas arvostetaan paljon esimerkiksi rugbya ja television katselua.

Bourdieuin teoksesta tuli 1900-luvun sosiologian klassikkoteos, ja monet empiiriset tutkimukset ovat tukeneet Bourdieuin näkemystä. Viime vuosikymmeninä on kuitenkin keskusteltu siitä, päteekö Bourdieuin esittämä teoria enää nykypäivän yhteiskunnissa. Wright (2012) näkee monta syytä sille, miksi Bourdieuin teoria ei enää välttämättä kuvaa nykyajan todellisuutta parhaalla mahdollisella tavalla. Ensinnäkin nykypäivän yhteiskunnissa ihmisillä on 1900-luvun puoliväliin verrattuna paljon helpompi pääsy entistä laajemman kulttuurin kuluttamisen pariin. Wrightin (2012) mukaan myös massatuotettu kulttuuri on muuttanut ihmisten tapoja tuottaa, kuluttaa ja tutustua eri kulttuurimuotoihin. Lisäksi globalisaatio, median uudistuminen ja digitalisaatio ovat muokanneet yhteiskuntaa paljon viimeisten vuosikymmenien aikana.

Wright (2012) kirjoittaa, että median uudet ulottuvuudet ovat vauhdittaneet kulttuurin tuottamista ja kuluttamista merkittävästi. Etenkin television yleistymisellä on ollut suuri merkitys kulttuurin kulutuksen uudelleenmuokkauksessa. Televisio on tuonut yhä useammalle helpon pääsyn uudenlaisen kulttuuriin pariin. Wrightin (2012) mukaan vielä 1950-luvulla korkeakulttuuriin oli vaikeampi päästä käsiksi, ja siksi yläluokka pystyi käytännössä säätelemään ja kehittämään omaa kulttuuriaan valvotusti. Nykyisessä nopean tiedonkulun ja digitalisaation maailmassa yläluokan on käytännössä mahdotonta ylläpitää omaa eksklusiivista kulttuuriaan.

Wright (2012) jatkaa, että globalisaatio on hämärtänyt yläluokan ja alaluokan välisiä rajoja. Globalisaation myötä kansallisten makuhierarkioiden merkitys on

vähentynyt, kun ihmisten on helpompi päästä myös ulkomaisiin sisältöihin kiinni. Hyvä esimerkki tästä on Bourdieun (1984, 128–129) jäsentelyssään mainitsema yläluokalle kuuluva kulutuksen muoto: kiinalaisessa ravintolassa käynti. Bourdieun tutkimuksen aikaan kiinalaisissa ravintoloissa käyminen oli profiloitunut yläluokan toiminnaksi. Nykypäivän globaalissa maailmassa kiinalaiset ravintolat ovat yleistyneet, ja niissä käy varmasti jokaiseen yhteiskuntaluokkaan kuuluvia ihmisiä.

Toisena esimerkkinä globalisaation vaikutuksesta sosiaaliluokkien välisiin eroihin mainittakoon Bennettin ynnä muiden (2009, 145–147) tutkimuksen havainnot. Tutkimusryhmä havaitsi, että amerikkalaisesta kevyestä (trashy) muun muassa tositv:n sisältävästä televisiokulttuurista on tullut suosittua Britanniassa. Merkittävää on, että näin ei ole tapahtunut ainoastaan alempien sosiaaliluokkien keskuudessa, vaan amerikkalaisesta televisiokulttuurista on tullut osa kaikkien sosiaaliluokkien televisionkatselua. Voidaankin pohtia, onko globalisaatiosta tullut ainakin joiltain osin yhteiskuntaluokkien välisiä eroja tasaava voima.

Monet tutkijat ovat esittäneet kritiikkiä siitä, toimiiko ranskalaisten mausta tehty tutkimus muissa maissa ja muina ajankohtina. Teoriaa on testattu paljon etenkin Yhdysvalloissa. Holt (1997) kirjoittaa Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten pääsanoman olevan se, että Bourdieun teoria ei sovellu hyvin Yhdysvaltojen nykykulttuurin, koska Yhdysvaltojen kulttuuri eroaa Ranskan kulttuurista niin selkeästi. Länsimaiden ulkopuolelta Gronow (2003) on tutkinut kulttuurista hierarkiaa Stalinin aikaisessa Neuvostoliitossa. Gronow toteaa sosiaalisen erottelun vähentyneen Stalinin hallintakauden loppua kohden. Esimerkkinä Gronow (2003) mainitsee aiemmin vain yläluokalle kuuluneiden samppanjan ja kaviaarin vapautumisen koko kansan käyttöön. Suomalaisesta mausta ja Bourdieun teorian soveltuvuudesta Suomeen on myös tehty tutkimusta. Esittelen Suomessa tehtyä tutkimusta tämän luvun lopuksi. Seuraavaksi esittelen kuitenkin kaikkiruokaisen kulttuurin kulutuksen teoriaa, jota on kehitetty viime aikoina Bourdieun teorian rinnalle.

3.2 Kaikkiruokaisuus

Bourdieu'n teorian rinnalle on kehitetty 1990-luvun alusta lähtien kulttuurisen kaikkiruokaisuuden (cultural omnivorousness) teesiä. Peterson (1992) ja Peterson ja Simkus (1992) olivat ensimmäiset tutkijat, jotka mainitsivat termin kaikkiruokaisuus kulttuurin kulutuksen kontekstissa. Peterson ja Simkus tarkastelivat tutkimuksessaan amerikkalaisten musiikkimakua ja vapaa-ajan harrastuksia vastaajien ammattiaseman mukaan. He havaitsivat, että yhteiskunnassa hyvässä asemassa olevat henkilöt kuluttavat paljon korkeakulttuuria, mutta arvostavat ja kuluttavat samalla myös paljon populaarikulttuurin lajeja. Petersonin ja Simkusen mukaan korkeassa ammattiasemassa olevien henkilöiden makumieltymykset ovat monipuolisia ja he osallistuvat moneen erilaiseen vapaa-ajan toimintaan. Matalassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville henkilöille on sen sijaan Petersonin ja Simkusen mukaan tyypillistä, että heidän vapaa-ajan viettönsä on yksipuolista ja he pitävät vain harvoista asioista. Matalassa ammattiasemassa olevilla voi olla selkeästi yksi musiikinlaji, josta he pitävät ja he saattavat harrastaa vain harvaa eri vapaa-ajan aktiviteettia. Heidän makuaan leimaa kaikkiruokaisen maun sijaan yksiruokainen (univore) maku.

Peterson ja Simkus (1992) kuvaavat jakoa kaikkiruokaiseen ja yksiruokaiseen makuun kärjellään seisovan käänteisen pyramidin avulla. Käänteisen pyramidin huipulla ovat kaikkiruokaiset ihmiset, joiden makumieltymykset ovat laajoja ja osallistuminen eri toimintoihin aktiivista. Käänteisen pyramidin pohjalla ovat taas yksiruokaiset ihmiset, joiden makumieltymykset ovat kapeita ja osallistuminen eri toimintoihin passiivista. Peterson ja Simkus (1992) ehdottavat tutkimuksensa pohjalta, että nykypäivän sosiaalisen erottautumisen väline maun ja vapaa-ajan kulutuksen kontekstissa on mahdollisesti kaikkiruokainen kuluttaminen. Bourdieu'n ehdottaman ”legitiimin” eli korkeakulttuurisen kuluttamisen sijaan. Yläluokan snobikuluttaminen on heidän mukaansa jäämässä historiaan ja kaikkiruokainen kuluttaminen on tulossa tilalle.

Peterson ja Kern (1996, 904) täsmentävät myöhemmin, että kaikkiruokaisuus ei välttämättä tarkoita kaikista asioista tasapuolisesti pitämistä. Termillä tarkoitetaan pikemminkin sitä, että kaikkiruokainen henkilö arvostaa avoimesti eri kulttuurin

aloja ja on valmis ainakin kokeilemaan monia eri asioita. Tässä mielessä kaikkiruokaisuuden teoria on päinvastainen Bourdieun (1984) esittämälle teorialle, jonka pohjimmainen ajatus on yläluokan tarkoituksellinen sulkeutuminen omien korkeakulttuuristen kulutustapojen sisälle.

Petersonin ja Simkuksen (1992) tutkimuksen jälkeen kaikkiruokaisuutta on tutkittu paljon eri maissa ja erilaisin menetelmin. Teorian alkuvaiheissa musiikkimakua käytettiin useasti mittarina kaikkiruokaisuudesta. Esimerkiksi Van Eijck (2001) havaitsi Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessaan, että ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat henkilöt ovat kaikkiruokaisempia musiikkimaussa kuin alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat ihmiset. Suomessa Alasuutari (2009) havaitsi kaikkiruokaisuuden olevan yhteydessä koulutusasteeseen. Alasuutari huomasi vastaajan musiikkimaun olevan sitä kaikkiruokaisempi, mitä korkeammin hän oli koulutettu.

Myöhemmin kaikkiruokaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on tarkasteltu myös varsinaista kulutuskäyttäytymistä itseilmaistun musiikkimaun sijaan. Esimerkiksi López Sintas ja Garcia Álvarez (2002) tutkivat espanjalaisten osallistumista erilaisiin kulttuuritapahtumiin ja luokittelivat vastaajat kulttuurisen osallistumisaktiivisuuden mukaan neljään luokkaan. He huomasivat, että korkeasti koulutetut ja korkeassa ammattiasemassa olevat vastaajat olivat yllämainittuina ”kaikkiruokaisen kulttuurin kuluttajat” -luokassa.

Petersonin (2005) mukaan kaikkiruokaisen kulttuurin kuluttamisen tutkimusta on tehty pääasiassa perinteisen kyselytutkimuksen menetelmin. Esimerkiksi edellä kuvatut tutkimukset on toteutettu kyselytutkimuksen keinoin. Viime aikoina aineistona on käytetty kuitenkin myös ajankäyttötutkimuksen keinoja eli tutkimusta on tehty vastaajien täyttämien ajankäyttöpäiväkirjojen avulla. Sullivanin ja Katz-Gerron (2006) tutkimuksen aineisto oli Iso-Britanniassa tehty ajankäyttötutkimus, jossa vastaajia oli pyydetty pitämään kirjaa ajankäytöstään yhden viikon ajan 15 minuutin tarkkuudella. Tutkijat huomasivat, että korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevat vastaajat olivat harrastaneet viikon aikana keskimäärin enemmän kulttuuriaktiviteetteja kuin alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevat. Sullivan ja Katz-Gerro (2006, 123) väittävätkin tutkimuksensa pohjalta, että kaikkiruokainen kulttuurin kuluttaminen toimii yhtenä korkean statuksen

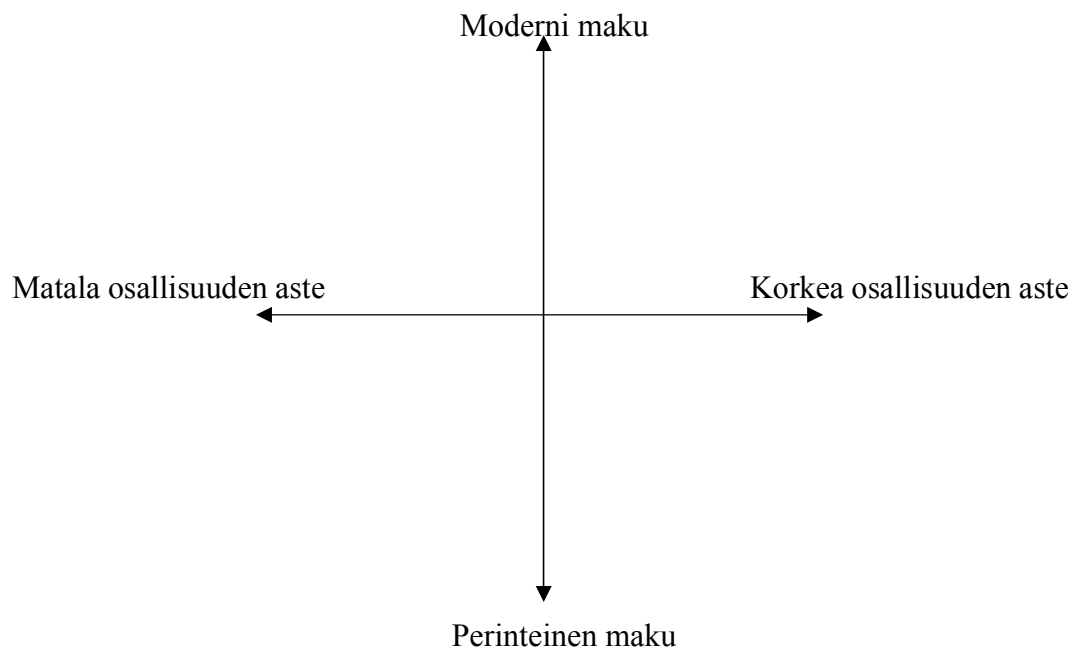
osoittamiskeinona. Muita statuksen osoittamiskeinoja ovat kiireinen elämäntahti ja monien asioiden tekeminen samanaikaisesti (multitasking).

Kaikkiruokaisuuden ja vapaa-ajan monipuolisuuden eroja on tutkittu myös iän ja sukupuolen mukaan. Tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Osassa tutkimuksissa naisten on havaittu olevan miehiä kaikkiruokaisempia ja osassa taas miesten on havaittu olevan naisia kaikkiruokaisempia. Myös iän on havaittu olevan joissakin tutkimuksissa positiivisessa yhteydessä kaikkiruokaisuuteen ja joissakin tutkimuksissa yhteys on puolestaan ollut negatiivinen. Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014, 411) kirjoittavat, että naisten on havaittu olevan monissa tutkimuksissa miehiä korkeakulttuurisempia ja kaikkiruokaisempia. Suomessa tämä ero on heidän tutkimuksensa mukaan harvinaisen vahva. Esimerkiksi Katz-Gerron ja Sullivanin (2010) Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin erilaiset. Miehet viettävät Katz-Gerron ja Sullivanin mukaan naisia monipuolisempaa vapaa-aikaa.

Warde, Martens ja Olsen (1999) tutkivat kuluttajien ravintolakäyntien monipuolisuutta ja eivät havainneet tilastollisesti merkitsevää eroa miesten ja naisten valintojen monipuolisuudessa. Heidän mukaansa ikä oli kuitenkin negatiivisessa yhteydessä ravintolamaun kaikkiruokaisuuteen. Mitä nuorempi henkilö, sitä monipuolisemmin hän kävi erilaisissa ravintoloissa. Myös Vander Stichele ja Laermans (2006) huomasivat tutkimuksessaan nuorten ihmisten olevan kaikkiruokaisimpia kulttuurin kulutuksessaan. Warde ja Gayo-Cal (2009) havaitsivat taas Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessaan, että vastaajien vapaa-ajan monipuolisuus kasvaa tasaisesti aina viiteenkymmeneen ikävuoteen asti, mutta kääntyy sen jälkeen laskuun. Purhonen, Gronow ja Rahkonen (2010) havaitsivat, että kaikkiruokaisuus on hieman yleisempää keski-ikäisten ja sitä vanhempien ikäryhmien keskuudessa verrattuna keski-ikäisiä nuorempiin ikäryhmiin.

3.3 Suomalainen maku

Bourdieuin distinktioteorian soveltuvuutta ja kaikkiruokaisuuden teoriaa on tutkittu viime aikoina myös Suomessa. Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014) tekivät laajan tutkimushankkeen nyky-Suomen kulttuuripääomasta sekä kulutukseen ja makuun liittyvistä erotteluista ja hierarkioista. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella Bourdieun teesiä ihmisten maun ja kulttuuristen kiinnostuksen kohteiden homologiasta sosiaalisen aseman kanssa Suomen kontekstissa. Nina Kahma kuului Purhosen työryhmään ja tutki väitöskirjassaan (2011) yhteiskuntaluokan ja kulttuurimaun välistä sidosta. Väitöskirjan artikkelissa Kahma ja Toikka (2012) havaitsivat kahden perusulottuvuuden jäsentävän suomalaisten makumieltymyksiä. Esittelen seuraavaksi nämä kaksi perusulottuvuutta alla olevan kuvion 2 avulla.

Kuvio 2. *Suomalaisen maun kaksi perusulottuvuutta (Mukaillen Kahma 2011, 123–126)*

Kahman ja Toikan (2012, 123–127) havaitsemista suomalaisen maun kahdesta perusulottuvuudesta ensimmäinen ulottuvuus liittyy kulttuurin kulutuksen osallisuuden ja sitoutumisen asteeseen. Osallisuuden ja sitoutumisen asteella tarkoitetaan sitä, kuinka aktiivisesti ihminen osallistuu erilaiseen kulttuurin kulutukseen ja kuinka monipuolisesti hän pitää tai ei pidä erilaisista kulttuurin

kohteista. Kahman ja Toikan mukaan toinen ulottuvuus liittyy siihen, onko ihmiselle mieluisan kulttuurin kulutuksen tyyppi perinteistä vai modernia eli pitääkö hän enemmän vanhanaikaisista vai uudenaikaisista kulttuurin kulutuksen muodoista.

Osallisuuden ja sitoutumisen ulottuvuus on kuvattu kuvion 2 vaaka-akselilla. Ulottuvuuden vasemmassa ääripäässä ovat passiiviset ihmiset ja oikeassa ääripäässä avoimet sekä aktiiviset ihmiset. Vasemman ääripään ihmisten makumieltymykset ovat kapeita ja heitä voi luonnehtia passiivisiksi kulttuurinkulutuksessaan. Heillä on monia kulttuurin aloja, joista he eivät pidä ollenkaan. Heillä on myös useita asioita, joita he eivät harrasta koskaan. Vasemman ääripään ihmiset eivät pidä Kahman ja Toikan (2012, 123) mukaan esimerkiksi klassisesta musiikista tai kasvisravintoloista. Vasemman ääripään ihmisille on myös ominaista, että he eivät käy koskaan museoissa tai taidenäyttelyissä.

Kahman ja Toikan (2012, 123–124) mukaan oikean ääripään ihmisten makumieltymykset ovat puolestaan laajoja, joskin jonkin verran legitiimiin kulttuurin suuntaan kääntyviä. Heitä voi myös luonnehtia aktiivisiksi kulttuurinkulutuksessaan. He pitävät esimerkiksi monista eri musiikkityyleistä ja urheilulajeista ja ovat aktiivisia harrastamaan sekä yleisesti korkeakulttuurisina pidettyjä asioita että perinteisesti populaarikulttuurisina pidettyjä asioita. He kuitenkin pitävät enemmän ja osallistuvat aktiivisemmin perinteisesti korkeakulttuurisina pidettyihin asioihin. Kahma ja Toikka (2012, 129) kuvaavat sosioekonomisen aseman jäsentävän suomalaisten sijoittumista vaaka-akselilla. Matalassa sosioekonomisessa asemassa olevat henkilöt sijoittuvat yleisesti ottaen koordinaatiston vasemmalle puolelle ja korkeisiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat henkilöt puolestaan oikealle puolelle.

Kahman ja Toikan (2012, 126) koordinaatistossa kulttuurin kulutuksen tyyppi on kuvattu pystyakselilla. Pystyakselin yläpäähän sijoittuvat henkilöt, joiden kulttuurinen maku on moderni. Moderniin kulttuuriin lukeutuvat Kahman ja Toikan mukaan muun muassa laskettelu ja modernista taiteesta pitäminen. Pystyakselin alapäähän lukeutuvat henkilöt, joiden maku on perinteistä. Tutkijoiden mukaan perinteisen kulttuuriin tyyppiin kuuluvat esimerkiksi kahviloissa käyminen ja vanhoista suomalaisista elokuvista pitäminen. Kahman ja Toikan mukaan (2012,

127) henkilön ikä jäsentää vahvasti hänen sijoittumistaan pystyakselilla. Nuoret henkilöt sijoittuvat pystyakselin yläpäähän ja vanhat ihmiset pystyakselin alapäähän.

Kahma (2011, 62) kirjoittaa väitöskirjansa keskeisen annin olevan havainnon siitä, että Suomessa kulttuurin kuluttamisen sosioekonomiset luokkajaot eivät liity suoraan korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin väliseen jakoon, niin kuin Bourdieu (1984) tutkimuksessaan havaitsi Ranskassa. Suomessa luokkajaot liittyvät pikemminkin kulttuurisen maun avoimuuteen ylipäättään sekä luokkien välisiin eroihin tekemisen ja osallistumisen määrässä. Kahman (2011,66) mukaan korkea koulutuksen taso, hyvä ammattiasema ja suuret tulot lisäävät todennäköisyyttä siihen, että henkilö osallistuu monipuolisesti kaikenlaiseen kulttuurin kuluttamiseen ja hänen makumieltymyksensä ovat laaja-alaiset. Hyväosaisuus yhteiskunnassa ilmenee siis suvaitsevana asennoitumisena kaikenlaista kulttuuria kohtaan. Tämä viittaa Kahman mukaan siihen, että Suomessa voidaan mahdollisesti puhua kaikkiruokaisuudesta sosiaalisen erottautumisen välineenä.

Mäkelä (1985) kirjoitti Suomen olevan kulttuurisesti ja makumieltymyksiltään hyvin yhtenäinen valtio pienen asukasmäärän-, yhtenäisen kielen-, kapeiden tuloerojen- ja myöhäisen modernisoitumisen takia. Purhosen ja hänen työryhmänsä (2014) uudet tulokset antavat kuitenkin nyky-Suomen tilasta erilaisen kuvan. Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014, 404–405) kirjoittavat makujen ja kulttuuristen käytäntöjen liittyvän Suomessa systemaattisesti moniin eri sosiaalisiin jakoihin. Eriytyminen tapahtuu kulttuurisen- ja taloudellisen pääoman määrän sekä iän mukaan jäsentyvässä sosiaalisessa tilassa. Keskeisin makuja ja elämäntyytlejä jakava seikka on yksilöiden pääomien määrä ja toiseksi keskeisin ikä. Purhosen ja hänen työryhmänsä mukaan pääomien määrä jäsentää henkilön kulttuurista aktiivisuutta ja maun laajuutta sekä korkeakulttuurista pitämistä. Ikä puolestaan määrittää pitääkö henkilö enemmän modernista vai perinteisistä kulttuurisista käytännöistä. (ks. Kuvio 2).

Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014, 406) kirjoittavat myös kaikkiruokaisuusteesin soveltuvuudesta Suomeen. Heidän mukaansa laajaa ja monipuolista makua ja kulttuurisen aktiivisuuden astetta arvostetaan nyky-Suomessa etenkin korkean sosiaalisen aseman ryhmissä. Kaikkiruokaisuus liitetään avoimuuden,

avarakatseisuuden, ennakkoluulottomuuden, demokraattisuuden, joustavuuden ja sopeutumiskyvyn kaltaisiin ihanteisiin. Kaikkiruokainen maku ei ole Purhosen ja hänen työryhmänsä (2014, 406; 412) mukaan kuitenkaan kaikille avointa ja täysin erottelematonta. Suomessa kaikkiruokaisuus on valikoivampaa kuin muissa maissa tehdyissä tutkimuksissa. Kaikkiruokaisuutta ohjaa vahva legitiimiin korkeakulttuurin painotus. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkiruokaisuuteen kuuluu kaikenlaisia eri maun ja kulttuurisen kulutuksen piirteitä mutta enemmän korkeakulttuurisia kuin populaarikulttuurisia. Kaikkiruokainen maku sulkee ulkopuolelleen kaikkein vähiten arvostetun kulttuurin piirteet. Purhonen ja hänen työryhmänsä korostavat teoksessaan, että korkeakulttuurisella kuluttamisella on Suomessa yhä yllättävänkin tärkeä rooli sosiaalisten rajojen asettajana.

Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014, 411) kirjoittavat lisäksi, että suomalaisessa maussa naisilla on erityinen rooli. Heidän mukaansa naisten on yleensäkin tutkimuksissa havaittu olevan miehiä korkeakulttuurisempia ja kaikkiruokaisempia, mutta Suomessa ero on harvinaisen selvä. Kokonaisuudessaan Purhosen ja hänen työryhmänsä tutkimuksen tulokset antavat nyky-Suomen mausta ja kulttuuristen kiinnostuksen kohteista erilaisen kuvan verrattuna yleiseen käsitykseen suomalaisen kulttuurin yhtenäisyydestä. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa suomalaisen maun muuttuneen hierarkkisempaan suuntaan viime vuosikymmeninä.

4 Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät

Esittelen tässä luvussa aluksi tutkielman tutkimuskysymyksen ja hypoteesin. Sen jälkeen kuvailen tutkielmassani käyttämäni Tilastokeskuksen aineistoa. Sitten esittelen tutkielman selitettävän- ja selittävien muuttujien ominaisuuksia sekä kuvailen aineiston tärkeimpiä tunnuslukuja. Lopuksi kerron käyttämästäni tilastollisista menetelmistä.

4.1 Tutkimuskysymys ja hypoteesi

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella sosioekonomisen aseman yhteyttä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Tutkielman selitettävänä muuttujana on vapaa-ajan kaikkiruokaisuus ja selittävinä muuttujina ovat vastaajan sosioekonomisen aseman eri ulottuvuudet. Iän ja sukupuolen yhteydet selitettävään muuttujaan otetaan myös osassa analyyseissa huomioon.

Stewartin ynnä muiden (2001) mukaan sosioekonomisesta asemasta puhuttaessa viitataan useimmiten ihmisen ammatilliseen asemaan, koulutuksen tasoon, tuloluokkaan tai johonkin näistä. Van Eijck ja Bargeman (2004) toteavat korkean koulutusasteen olevan merkki kognitiivisesta pätevyydestä. Suuret tulot sekä korkea ammatillinen asema kertovat puolestaan taloudellisista mahdollisuuksista. Vaikka nämä kolme sosioekonomisen aseman ulottuvuutta ovat lähellä toisiaan, niillä on oma erillinen vaikutuksensa kuluttajan käyttäytymiseen. Tämän takia tarkastelen kaikkia kolmea sosioekonomisen aseman ulottuvuutta selittävinä muuttujina erikseen. Alla on esitetty tutkimuskysymykseni ja sen hypoteesi.

1. ”Vietetäänkö ylempien sosioekonomisten ryhmien keskuudessa kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin?”

Sosioekonomisen aseman ja vapaa-ajan käytön yhteyttä on tutkittu paljon. Esittelin edellisessä luvussa tieteellistä keskustelua, jota aiheen ympärillä on käyty. Uusi suuntaus keskustelussa on, että ylempien yhteiskuntaluokkien makumieltymykset ovat laajempia ja heidän vapaa-ajan kulutuksensa on monipuolisempaa verrattuna alempiin yhteiskuntaluokkiin. Useasti on myös ehdotettu, että ylemmät sosioekonomiset luokat jopa pyrkivät erottautumaan alemmasta

yhteiskuntaluokasta tällaisen kaikkiruokaisen kulutuksen keinoin (esim: Peterson ja Simkus 1992; Sullivan ja Katz-Gerro 2006; Kahma 2011).

Tähän teoriataustaan pohjautuen tutkielman hypoteesi on, että korkeamman koulutusasteen, paremman ammattiaseman ja suuremman tulotason omaavat vastaajat käyttävät vapaa-aikaansa kaikkiruokaisemmin verrattuna henkilöihin, jotka kuuluvat alempiin yhteiskuntaluokkiin. Odotan siis sosioekonomisen aseman eri ulottuvuuksien olevan positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Iän ja sukupuolen yhteyksistä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen en tee ennakko-oletuksia, koska aiempi tutkimus on antanut niiden yhteydestä sen verran ristiriitaisia tuloksia.

Lähden tarkastelemaan edellä mainitun tutkimuskysymyksen ja hypoteesin avulla Tilastokeskuksen vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimuksen aineistoa. Olen operationalisoinut vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden tarkoittamaan, kuinka montaa eri vapaa-ajan aktiviteettia vastaajat ovat harrastaneet kahden tutkimuspäivänsä aikana. Tämän operationalisoinnin myötä pystyn tarkastelemaan kvantitatiivisin menetelmin ryhmien välisiä eroja ja selittävien muuttujien yhteyksien voimakkuuksia suhteessa selitettävään muuttujaan eli vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Alustavissa tarkasteluissa otan myös Tilastokeskuksen aineistojen avulla selvää siitä, miten suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrä on kehittynyt viimeisten vuosikymmenten aikana.

4.2 Aineisto

Käytän tutkielmani aineistona pääasiassa Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimusta vuodelta 2009–2010. Tulosluvun suomalaisten työ- ja vapaa-ajan kehitystä kuvaavissa kahdessa taulukossa olen käyttänyt apunani myös Tilastokeskuksen vanhempia aineistoja vuosilta 1987–1988 ja 1999–2000. Tilastokeskuksen vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimus on Tilastokeskuksen (2009a) mukaan otostutkimus, jossa tutkimukseen osallistuvia henkilöitä haastateltiin aluksi ajankäyttöön ja taustamuuttujiin liittyvistä asioista. Tämän jälkeen haastattelijat opastivat vastaajille ajankäyttötutkimukseen kuuluvan ”päiväkirjamenetelmän” toimintatavat ja vastaajat pitivät ohjeiden perusteella tarkkaa päiväkirjaa ajankäytöstään kahden vuorokauden ajan (arkipäivä ja viikonloppupäivä).

Tilastokeskuksen (2009b) mukaan uusimman ajankäyttötutkimuksen aineisto on kerätty tasaisesti koko vuoden ajalta (23.4.2009–22.4.2010) käyttäen haastattelutapana tietokoneavusteista käynti- ja puhelinhaastattelua. Tutkimuksen avulla voidaan selvittää esimerkiksi, kuinka paljon suomalaiset käyttävät aikaansa työhön, vapaa-ajan harrastuksiin, ruokailemiseen tai nukkumiseen. Tilastokeskus on tehnyt aiemmin samankaltaisia ajankäyttötutkimuksia vuosina 1979, 1987–1988 ja 1999–2000. Aikaisemmin tehdyt ajankäyttötutkimukset mahdollistavat suomalaisten ajankäytön muutoksien tutkimisen yli ajan.

Tilastokeskuksen uusimmassa ajankäyttötutkimuksessa käytetään kotitalousotosta, jossa tutkimusyksikköinä ovat suomalaiset yksityishenkilöt ja kotitaloudet. Otos on poimittu Tilastokeskuksen (2009b) mukaan väestöä koskevasta tilastollisesta rekisteristä, joka on muokattu väestön keskusrekisteristä. Otannan ensimmäisessä vaiheessa mukaan valittiin yksinkertaisella ryväotannalla yli 15-vuotiaita Suomessa asuvia yksityishenkilöitä. Toisessa vaiheessa jo valittujen yksityishenkilöiden kotitalouteen kuuluvia yli 10-vuotiaita henkilöitä valittiin mukaan systemaattisella otannalla. Valittu otantamenetelmä mahdollistaa siis yksityishenkilöiden lisäksi myös pariskuntien ja perheiden ajankäytön tutkimisen.

Vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimuksen perusjoukko on Tilastokeskuksen (2009b) mukaan Suomen kotitalousväestö. Tutkimuksessa käytettiin painokertoimia laajentamaan otos koskemaan koko perusjoukkoa. Painojen muodostamisessa otettiin huomioon otanta-asetelman ja kadon vaikutukset. Kalibroidulle painolle laskettiin päiväkirjojen määrään vakioitu paino. Tilastokeskuksen (2009a) mukaan tutkimuksen vastaajat pitävät 10 minuutin tarkkuudella päiväkirjaa, johon merkitään omin sanoin pääasiallinen toiminta, tärkein samanaikainen toiminta sekä missä ja kenen kanssa toimintaa on suorittanut. Päiväkirjan ensimmäinen vuorokausi täytetään arkipäivältä ja toinen vuorokausi viikonlopulta. Vastaajien päiväkirjoissa mainitsemat toiminnot luokiteltiin Tilastokeskuksen päässä 146 luokan tarkkuudella. Esimerkiksi toiminto ”pyöräily” kuuluu ”liikunta ja ulkoilu” -luokkaan, joka taas on ”vapaa-aika”-pääluokan alla.

Pääkkönen ja Hanifi (2011, 97) kirjoittavat, että Tilastokeskuksen uusimmassa ajankäyttötutkimuksessa vuoden jokaiselle viikolle allokoitiin yhtä monta kotitaloutta ja vastauspäivät arvottiin niin, että yhtä monta kotitaloutta piti

päiväkirjaa kunakin arkipäivänä. Arkipäivän lisäksi vastaajat pitivät päiväkirjaa viikonlopun päivänä, joka arvottiin heille satunnaisprosessilla joko arkipäivää edeltävän viikonlopun päiväksi tai seuraavan viikonlopun lauantaiksi tai sunnuntaiksi. Tällä menetelmällä pyritään saamaan mahdollisimman hyvin vuoden jokaista arkipäivää ja viikonlopun päivää kuvaava aineisto. Kokonaisten vuorokausien ja kokonaisen vuoden ajalta tehty tutkimus mahdollistaa ajankäytön rytmien tutkimisen vuorokauden, viikonpäivän tai vuodenajan mukaan.

Tilastokeskuksen uusimman ajankäyttötutkimuksen lopulliseen otokseen valikoitui 4401 kotitaloutta, joihin kuului yhteensä 9745 henkilöä. Kaikki otokseen valikoituneet yksityishenkilöt ja kotitaloudet eivät osallistuneet tutkimukseen. Vastanneita kotitalouksia oli lopulta 2614 kappaletta ja päiväkirjan palautti hyväksytysti 3795 henkilöä. Päiväkirjoja saatiin yhteensä 7480 vuorokaudelta. Valitsen tutkielmaani mukaan vain vastaajat, jotka ovat palauttaneet päiväkirjan hyväksytysti molemmilta tutkimuspäiviltä. Molemmilta tutkimuspäiviltä päiväkirjan palauttaneita vastaajia on aineistossa 3677 henkilöä. Lisäksi raja-analyysit koskemaan Suomen työikäistä väestöä, johon kuuluvat Tilastokeskuksen (2018) määritelmän mukaan 15–74 -vuotiaat henkilöt. Alle 15-vuotiaiden ja yli 74-vuotiaiden ajankäyttö voi olla erilaista verrattuna työikäisiin henkilöihin, jotka kohtaavat mahdollisesti eniten aikapainetta elämässään. Teen tämän rajauksen, koska se selkeyttää tulevia analyysejani ja parantaa analyyseista vedettävien yhteenvetojen yleistettävyyttä työikäiseen väestöön. Näiden rajausten jälkeen lopullisessa aineistossani on jäljellä 3125 vastaajaa.

Tilastokeskuksen vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimus on vuosien 1999–2000 ajankäyttötutkimuksen tapaan EU-harmonisoitu. Pääkkösen ja Hanifin (2011, 9) mukaan ajankäyttötutkimuksen haastatteluosuus sallii kansallisten haastattelukysymysten käyttämisen ja omien ajankäyttöluokkien lisäämisen haastattelun perusrunkoon. Ajankäyttöpäiväkirjan muoto on sen sijaan täysin EU-harmonisoitu. Tämä mahdollistaa hyvin Euroopan maiden välisten vertailujen tekemisen. Eurostatin (2017) päätehtävä on pyrkiä julkaisemaan hyvin vertailtavissa olevaa tilastotietoa koko Euroopan alueelta. Yhtenäiset tilastointimenetelmät ovat avainasemassa, kun tutkitaan Euroopan maiden eroja.

Ilman yhtenäisiä tilastointimenetelmiä Euroopan maiden keskinäinen vertailu olisi paljon haastavampaa ja epäluotettavampaa.

Pääkkösen (2010, 113–114) mukaan aineiston keräämisessä on käytetty otantaan kuuluvien henkilöiden henkilötunnuksia. Tutkimukseen osallistuvien yksityisyydensuojasta ja tutkimuksen eettisistä periaatteista on kuitenkin huolehdittu hyvin. Pääkkönen (2010, 113–114) kirjoittaa, että yksittäisen henkilön tai kotitalouden anonymiteetti taataan sillä, että henkilötunnus on korvattu aineistossa myöhemmin erilaisilla kotitalous-, henkilö- ja päivätunnisteilla. Henkilöiden tunnistamisen estämiseksi esimerkiksi asuinalue, ammatti ja toimialaa koskevia tietoja karkeistetaan aineistoon. Kaikki tilastotarkoituksiin kerättävät tiedot ovat salassa pidettäviä ja Tilastokeskuksen työntekijöitä sitoo salassapitosopimus. Tilastotarkoituksiin kerättävää tietoa voidaan luovuttaa tunnistetiedot poistettuina tieteellisten tutkimusten ja tilastollisten selvitysten tekoon ainoastaan erillisen käyttöluvapäätöksen perusteella, jonka saaminen edellyttää tietojen salassapitosopimuksen allekirjoittamisen.

4.3 Selitettävä muuttuja

Tutkielman selitettävä muuttuja on vapaa-ajan kaikkiruokaisuus. Tilastokeskuksen ajankäyttöaineiston päiväkirjaosuudessa vapaa-ajan aktiviteetteja kuvaavia kohtia on muutamia. Vastaaja on voinut esimerkiksi merkitä päiväkirjaan olleensa kulttuuritapahtumassa kuten konsertissa tai harrastaneensa jotakin liikuntalajia. Valitsen mukaan selitettävään muuttujaan kuusi eri luokkaa, jotka kuvaavat monipuolisesti erilaisia vapaa-ajan aktiviteetteja. Luokat ovat: kulttuuritapahtumaan osallistuminen, ulkona syöminen tai juominen, liikunta ja ulkoilu, lukeminen, osallistuva toiminta ja television katselu.

Kulttuuritapahtumiin lukeutuvat toiminnot, joissa vastaaja on kirjannut päiväkirjaan olleensa teatterissa tai konsertissa, elokuvateatterissa, taidenäyttelyssä, museossa tai katsomassa urheilutapahtumaa. Ulkona syömiseksi tai juomiseksi lukeutuvat päiväkirjan täyttäjän merkinnät ”ruokailu ravintolassa” ja ”seurustelu kahvilassa tai ravintolassa”. Liikuntaan ja ulkoiluun kuuluvat erilaiset liikuntamuodot, joita vastaaja on merkinnyt harrastaneensa. Liikuntamuodot ovat kävely, juoksu tai hölkkä, pyöräily, pallopelit, voimistelu tai kuntosali, vesiliikunta,

hiihto tai luistelu ja muu tai erittelemätön liikuntaharrastus. Lukemista ovat kaikki erilaiset lukemisen muodot. ”Osallistuva toiminta” -luokkaan olen summannut yhteen vastaajien toiminnot, jos he ovat kirjanneet olleensa tekemässä järjestötyötä tai vapaaehtoistyötä järjestön kautta. Viimeiseen television katselu -luokkaan kuuluvat television sekä tallenteiden katsominen.

Vastaajien ajankäyttöpäiväkirjoista ilmenee, kuinka monta minuuttia he ovat käyttäneet eri toimintoihin päivässä. Päiväkirja-aineistosta olisi siis mahdollista tutkia, kuinka monta minuuttia päivässä ihmiset käyttävät kuhunkin toimintoon aikaa. Teoriataustan perusteella minua kuitenkin kiinnostaa enemmän, kuinka montaa erilaista vapaa-ajan toimintoa ihmiset ovat kirjanneet harrastaneensa päiväkirjan täyttöpäiviensä aikana. Tämän takia olen uudelleenkoodannut aineistoa niin, että jos vastaaja on kertonut harrastaneensa esimerkiksi jotakin liikuntaa 10 minuuttia edes toisena tutkimuspäivänään, hän saa arvon 1. Mikäli vastaaja ei ole harrastanut ollenkaan liikuntaa kahtena tutkimuspäivänä, hän saa arvon 0.

Vapaa-ajan aktiviteetteja kuvaavia luokkia on kuusi, joten yksi vastaaja voi saada arvon 0–6 sen mukaan, kuinka montaa erilaista vapaa-ajan aktiviteettia hän on harrastanut kahden tutkimuspäivänsä aikana. Toisin sanoen vastaajan saaman arvon on tarkoitus kuvastaa hänen vapaa-ajan kaikkiruokaisuuttaan. Suurempi arvo kertoo korkeammasta vapaa-ajan monipuolisuudesta ja pienempi arvo yksipuolisemmasta vapaa-ajan käytöstä.

Edellä kuvaamani vapaa-ajan monipuolisuutta kuvaava mittari on luotu mukailleen Sullivanin ja Katz-Gerron (2006) kehittämää mittaria heidän ajankäyttötutkimuksessaan. Tutkijoiden aineisto oli Iso-Britanniassa tehty ajankäyttötutkimus, johon kuului myös päiväkirjaisuus. He valitsivat neljäksi vapaa-ajan aktiviteettien ulottuvuudeksi konsertissa tai teatterissa käymisen, ulkona syömisen tai juomisen, kävelyn sekä urheilemisen. He tutkivat kuinka montaa näistä vapaa-ajan ulottuvuuksista vastaaja on harrastanut vähintään kerran tutkimusviikon aikana. Vastaajat saivat siis vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavaksi arvoksi 0–4.

Iso-Britannian ajankäyttötutkimus eroaa Tilastokeskuksen tutkimuksesta siinä mielessä, että tutkimukseen osallistujat täyttivät päiväkirjaa kokonaisen viikon

ajalta kahden päivän sijaan. Tutkimuksen perusteella Sullivan ja Katz-Gerro (2006, 123) väittävät korkeasti koulutettujen tai korkeassa ammatillisessa asemassa olevien henkilöiden kuluttavan vapaa-aikaansa monipuolisemmin verrattuna matalasti koulutettuihin ja matalassa ammattiasemassa oleviin henkilöihin. Näin tapahtuu siitäkin huolimatta, että korkeassa asemassa olevilla on heidän aineistonsa mukaan keskimääräisesti vähemmän vapaa-aikaa käytettävänä kuin matalassa sosioekonomisessa asemassa olevilla.

4.4 Selittävät muuttujat

Tutkielman selittävinä muuttujina toimivat vastaajan sosioekonomiseen asemaan liittyvät muuttujat. Myös ikä ja sukupuoli otetaan huomioon osassa analyyseissa. Sosioekonomisella asemalla voidaan viitata muutamaan eri henkilön ominaisuuteen. Stewartin ynnä muiden (2001) mukaan koulutus, ammattiasema ja tulotaso ovat useimmin käytetyt indikaattorit sosioekonomisesta asemasta. Sosioekonomisesta asemasta puhuttaessa voidaan viitata kaikkiin edellä mainittuihin ominaisuuksiin tai johonkin niistä. Sullivanin ja Katz-Gerron (2006, 123–124) mukaan sosioekonomisen aseman eri ulottuvuudet ovat yleisesti käytettyjä selittäviä muuttujia, kun tutkitaan kulttuurin kaikkiruokaisuutta.

Tilastokeskuksen aineistossa sosioekonomista asemaa on kuvattu edellisessä kappaleessa mainituilla kolmella eri tavalla. Vastaajilta on kysytty heidän yleissivistävän koulutuksensa aste ja lisäksi aineistossa vastaajille on yhdistetty tutkintorekisterin perusteella perusasteen jälkeinen koulutuksen aste. Tutkimuksen haastatteluosassa vastaajilta on kysytty heidän ammattinimikettään ja Tilastokeskuksessa on ammattinimikkeiden perusteella muodostettu vastaajan ammattiasemaa kuvaava karkea luokittelu.

Vastaajat on myös jaettu heidän vuositulojensa mukaan desiileihin eli kymmeneen ryhmään ansaittujen tulojen mukaan. Jaoin vastaajat vielä eteenpäin kvintiileihin eli viiteen ryhmään, koska viiden ryhmän eroja on havainnollisempaa tarkastella kuin kymmenen ryhmän. Tutkielman selittävinä muuttujina toimivat siis seuraavat vastaajan sosioekonomista asemaa kuvaavat muuttujat: 1) ammattiasema, 2) koulutusaste ja 3) tulotaso. Seuraavan sivun taulukossa on kuvattu aineiston tunnuslukuja.

Taulukko 1. *Aineiston jakautuminen sukupuolen, ikäluokkien ja sosioekonomista asemaa kuvaavien muuttujien mukaan*

	N	% (kumulatiivinen %)
Sukupuoli		
Mies	1541	49,3 (49,3)
Nainen	1584	50,7 (100,0)
Ikäluokka		
15–19 vuotiaat	258	8,3 (8,3)
20–24 vuotiaat	253	8,1 (16,4)
25–34 vuotiaat	499	16,0 (32,3)
35–44 vuotiaat	505	16,2 (48,5)
45–54 vuotiaat	600	19,2 (67,7)
55–64 vuotiaat	645	20,6 (88,3)
65–74 vuotiaat	365	11,7 (100,0)
Ammattiasema		
Ylemmät toimihenkilöt	482	15,4 (15,4)
Alemmat toimihenkilöt	636	20,4 (35,8)
Työntekijät	492	15,7 (51,5)
Maatalousyrittäjät	56	1,8 (53,3)
Muut yrittäjät	190	6,1 (59,4)
Yhteensä	1856	
Ei-työllisiä tai sosioekonominen asema tuntematon	1269	40,6 (100,0)
Perusasteen jälkeinen koulutus		
Ylempi korkeakouluaste tai korkeampi	268	8,6 (8,6)
Alempi korkeakouluaste	320	10,2 (18,8)
Alin korkea-aste	332	10,6 (29,4)
Keskiaste	1320	42,3 (71,7)
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	884	28,3 (100,0)
Tuloluokka (a=suurin tuloluokka, e=pienin tuloluokka)		
a) Tuloluokka	666	21,3 (21,3)
b) Tuloluokka	705	22,5 (43,8)
c) Tuloluokka	707	22,6 (66,4)
d) Tuloluokka	578	18,5 (84,9)
e) Tuloluokka	463	14,8 (99,7)
Puuttuvat tulot	6	0,2 (100,0)
Yhteensä aineistossa vastaajia	3125	

Taulukosta 3 on havaittavissa, että aineistossa on mukana 3125 vastaajaa. Vastaajista 49,3 prosenttia on naisia ja 50,7 prosenttia miehiä. Suurin ikäluokka on 55–64 vuotiaat ja pienin ikäluokka 20–24 vuotiaat. Vastaajista 20,6 prosenttia on 55–64 vuotiaita ja 8,1 prosenttia 20–24 vuotiaita. Aineiston sukupuolijakauma ja ikärakenne vastaavat hyvin Suomen todellisia lukuja, koska aineiston käsittelyssä on käytetty painokertoimia. Painokertoimien avulla aineistosta on pystytty tekemään kansallisesti edustava, niin kuin aineisto-alaluvussa kirjoitin.

Vastaajan ammattiasemaa kuvaavat luokat ovat: ”ylempi toimihenkilö”, ”alempi toimihenkilö”, ”työntekijä”, ”maatalousyrittäjä” ja ”muu yrittäjä”. Alempia toimihenkilöitä on aineistossa mukana eniten: 20,4 prosenttia. Ylempiä toimihenkilöitä ja työntekijöitä on aineistossa likimain saman verran. Molempia ammattiryhmiä edustaa aineistossa noin 15 prosenttia vastaajista. Yrittäjiä aineistossa on mukana vähemmän. Alle kahdeksan prosenttia vastaajista on ammattiasemaltaan maatalousyrittäjä tai muu yrittäjä. Yhteensä ammattiaseman mukaan luokiteltuja vastaajia on aineistossa 1856 henkilöä. Luku on paljon pienempi kuin koko aineiston havaintojen lukumäärä (3125), koska ammattiasemamuuttujaa ei ole asetettu alaikäisille vastaajille, opiskelijoille, työttömille tai eläkeläisille. Lisäksi sosioekonominen asema on tuntematon muutamalla vastaajalla ja jätän heidän pois tarkastelusta. Näiden seikkojen takia ammattiasemaa kuvaavassa muuttujassa ei-työllisiä on 1269, joka on 40,6 prosenttia vastaajista.

Tutkintorekisteristä poimitut perusasteen jälkeistä korkeinta koulutusta kuvaavat luokat ovat Tilastokeskuksen yleisesti käyttämät luokat: 1) ylempi korkeakouluaste tai korkeampi koulutusaste, 2) alempi korkeakouluaste, 3) alin korkea-aste ja 4) keskiasteen koulutus. Lisäksi olen uudelleenkoodannut aineistoon muuttujan ”ei perusasteen jälkeistä koulutusta”, jos vastaajalla ei ole mitään perusasteen jälkeistä koulutusta suoritettuna. Ylemmän korkeakouluasteen tai sitä korkeamman tutkinnon on suorittanut 268 vastaajaa, joka on 8,6 % vastaajista. Alemman korkeakouluasteen tutkinnon on suorittanut 320 vastaajaa (10,2 % vastaajista) ja alimman korkea-asteen tutkinnon 332 vastaajaa (10,6 % vastaajista). Korkeimpana tutkintonaan keskiasteen koulutuksen omaavia vastaajia on aineistossa reilusti eniten. Heitä on aineistossa 1320 henkilöä, joka on yli 40 prosenttia (42,3 %) vastaajista. Vastaajia, joilla ei ole mitään perusasteen jälkeistä tutkintoa, on

aineistossa mukana 884 eli 28,3 % vastaajista. Yhteensä koulutusasteen mukaan luokiteltuja henkilöitä on aineistossa 3125 eli jokainen vastaaja on luokiteltu tämän muuttujan mukaan.

Vastaajan tulotasoa kuvaavissa luokissa korkeimmassa a-luokassa ovat vastaajat, jotka ovat tulotasoltaan noin 20 ylintä prosenttia työssäkäyvistä ihmisistä. Seuraavassa b-luokassa ovat noin 20 tulotasoltaan seuraavaksi ylintä prosenttia työssäkäyvistä ihmisistä ja niin edelleen. Kuudelle vastaajalle ei ole tulotasoa saatavilla. Prosenttiosuudet eivät ole luokkien välillä aivan tasaiset muutaman seikan takia. Ensinnäkin tuloluokka-muuttuja muodostettiin ajankäyttötutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen eli tutkimuksen haastatteluaineistoon. Osa vastaajista jäi kadoksi ajankäyttötutkimuksen päiväkirjavaiheessa. Lisäksi rajasin aineiston vielä itse 15–74 vuotiaisiin henkilöihin. Edellä mainittujen syiden takia tuloluokka-muuttujan jakauma ei ole ryhmien välillä aivan tasainen.

Aineistossa on kuvattu kattavasti jokaista Stewartin ynnä muiden (2001) mainitsemaa yleistä sosioekonomisen aseman ulottuvuutta eli ammattiasemaa, koulutusastetta ja tulotasoa. Valitut kolme sosioekonomisen aseman ulottuvuutta ovat Bourdieun (1984) mukaan indikaattoreita henkilön korkeasta inhimillisestä pääomasta. Ammattiasema, koulutusaste ja tulotaso ovat Bourdieun (1984) mukaan myös yleisimpiä kulttuurista aktiivisuutta määrittäviä tekijöitä. Van Eijckin ja Bargemanin (2004) puolestaan kirjoittavat, että korkea koulutuksen taso on osoitus kognitiivisesta pätevyydestä ja korkea ammattiasema sekä korkeat tulot merkki taloudellisista mahdollisuuksista. Van Eijck ja Bargeman jatkavat, että vaikka nämä kolme luokkaa korreloivat yleensä positiivisesti keskenään, niillä on oma erillinen vaikutuksensa ihmisen käyttäytymiseen. Tämän takia tarkastelen kolmen selittävän muuttujan vaikutuksia erikseen.

4.5 Tilastolliset menetelmät

Tutkielmassa tarkastellaan sosioekonomisten muuttujien yhteyttä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Mielenkiinnon kohteena on se, vietetäänkö ylempien sosioekonomisten ryhmien keskuudessa kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin. Tutkimuskysymystä lähdetään tarkastelemaan hyödyntäen tilastollisia menetelmiä. Tarkastelen tutkimuskysymystä kuvailevien tunnuslukujen, varianssianalyysin,

korrelaatiokertoimien, regressioanalyysin ja interaktiotarkastelujen avulla. Tilastolliset analyysit toteutettiin SPSS-tilasto-ohjelmalla (versio 23.0).

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa kuvataan Tilastokeskuksen aineistojen avulla työ- ja vapaa-ajan määrän kehitystä Suomessa vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010. Esittelen suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrät minuutteina ja määrien muutokset prosentteina taulukoissa 2 ja 3. Tämän jälkeen kuvaan tutkielman selitettävän muuttujan jakauman frekvensseinä ja prosentteina sekä suoritan selitettävälle muuttujalle normaalijakautuneisuutta testaavan Kolmogorov-Smirnov -testin.

Analyysin seuraavassa vaiheessa suoritan yksisuuntaisen varianssianalyysin ja parittaisen vertailutestin eli Post Hoc -testin. Tutkin näiden testien avulla eroaako vapaa-ajan kaikkiruokaisuus ammattiasema-, koulutusaste- ja tulotasoryhmien mukaan tarkasteltuna. Tutkin myös Levenen testin avulla, ovatko ryhmien sisäiset varianssit yhtäsuuret. Nummenmaan (2007, 173; 182) mukaan yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla tarkastellaan selittävien muuttujien vaikutuksia selitettävään muuttujaan. Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä tutkitaan, eroavatko kahden tai useamman ryhmän keskiarvot toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tasolla. Nummenmaa (2007, 196) kertoo lisäksi parittaisen vertailutestin eli Post Hoc -vertailutestin antavan tietoa siitä, mikä tai mitkä ryhmistä eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tasolla.

Nummenmaa (2007, 182) esittää yksisuuntaisen varianssianalyysin suorittamiselle olevan muutamia yleisiä oletuksia, jotka tarkasteltavien muuttujien olisi hyvä täyttää. Jokaisessa vertailtavassa ryhmässä tulisi olla vähintään 20 vastaajaa ja ryhmien kuuluisi olla likimain samansuuruisia. Selitettävän muuttujan täytyy lisäksi olla mitattu vähintään välimatka-asteikolla ja selittävien muuttujien vähintään laatueroasteikolla. Otoksen pitäisi myös olla peräisin normaalisti jakautuneesta populaatiosta ja ryhmien sisäisten populaatiovarianssien tulisi olla yhtä suuria. Nummenmaa (2007, 182) kuitenkin jatkaa varianssianalyysin olevan menetelmänä suhteellisen lujatekoinen oletuksista poikkeamisille ja sen takia pienet poikkeamat oletuksista eivät estä varianssianalyysin tekemistä.

Omat varianssianalyysissä käyttämäni muuttujat täyttävät edellä kuvatut oletukset hyvin. Vertailtavana olevissa ryhmissäni on pääsääntöisesti useita satoja vastaajia

per ryhmä ja ryhmät ovat melko samansuuruisia. Selitettävä muuttuja on välimatka-asteikollinen ja selittävät muuttujat järjestysasteikollisia. Testasin ryhmien sisäistä varianssin yhtäsuuruutta Levenen testillä ja testin mukaan ryhmien väliset varianssit ovat yhtäsuuria tulokvintiilien mukaan jaetuissa ryhmissä. Ammattiaseman ja koulutusasteen mukaan jaetuissa luokissa varianssit ovat sen sijaan erisuuria, mikä rikkoo yhden varianssianalyysin oletuksista.

Fieldin (2005, 98) mukaan jo pienetkin erot ryhmien välisissä variansseissa voivat saada aikaan sen, että Levenen testi saa tilastollisesti merkitsevän tuloksen, kun tutkittavien ryhmien koot ovat suuret. Field (2005, 98) jatkaa, että suurien ryhmäkokojen tilanteessa ryhmien sisäiset varianssit voidaan hyvin tulkita yhtä suuriksi, jos jakamalla suurimman varianssin omaavan ryhmän varianssi pienimmän varianssin omaavan ryhmän varianssilla arvoksi saadaan alle 2. Omassa aineistossani tämä ehto täyttyy selkeästi. Tämän takia ryhmien sisäiset varianssit voidaan olettaa yhtäsuuriksi ja varianssianalyysin suorittamiselle ei ole mitään esteitä.

Analyysien toisena poikkeamana varianssianalyysin yleisistä oletuksista on, että tutkielman selitettävä muuttuja ei ole normaalisti jakautunut. Tämäkään ei estä Fieldin (2005, 324) mukaan yksisuuntaisen varianssianalyysin toteuttamista. Esimerkiksi Lunney (1970) tutki varianssianalyysin sopivuutta tilanteeseen, jossa selitettävä muuttuja ei ollut lähimainkaan normaalisti jakautunut. Hän huomasi varianssianalyysin toimivan menetelmänä hyvin, kunhan tutkittavissa ryhmissä on vähintään 40 vastaajaa per ryhmä. Oma aineistoni täyttää hyvin tämän vaatimuksen.

Analyysin seuraavassa vaiheessa tarkastellaan muuttujien välisiä yhteyksiä Pearsonin korrelaatiokertoimien avulla. Nummenmaan (2007, 268–269; 297) mukaan korrelaatiokertoimet kuvaavat kahden ilmiön välistä yhteyden voimakkuutta. Korrelaatiokertoimien arvot vaihtelevat -1 ja 1 välillä. Lähellä arvoa 1 oleva kertoimen arvo on merkki ilmiöiden välisestä voimakkaasta positiivisesta yhteydestä ja lähellä arvoa -1 oleva kertoimen arvo on merkki ilmiöiden välisestä voimakkaasta negatiivisesta yhteydestä. Lähellä arvoa 0 oleva kertoimen arvo kertoo, että ilmiöiden välillä ei ole varsinaisesti yhteyttä. Tutkin korrelaatiokertoimien avulla selittävien muuttujien yhteyksiä selitettävään

muuttujaan. Tarkastelen myös minkälaisessa yhteydessä ikä ja sukupuoli ovat selitettävään muuttujaan.

Korrelaatiokertoimien tarkastelun jälkeen siirryn tarkastelemaan muuttujien yhteyksiä regressioanalyysin avulla. Nummenmaan (2007, 297) mukaan regressioanalyysissä selitettävän y-muuttujan arvojen vaihtelu pyritään selittämään selittävien x-muuttujien avulla. Regressioanalyysi tuo lisäarvoa pelkkien korrelaatiokertoimien tarkasteluun, koska regressioanalyysin avulla saadaan tietoa yhteyksien laadusta pelkkien yhteyksien voimakkuuksien kuvaamisen sijaan. Valitsen regressioanalyysiin mukaan otettavat muuttujat teoriataustan perusteella eli käytän valinnassa ”enter-metodia”.

Regressioanalyysin suorittamiselle on olemassa Nummenmaan (2007, 303–304) mukaan muutamia oletuksia, jotka regressiomallissa olevien muuttujien olisi hyvä täyttää. Tärkein oletus on Nummenmaan mukaan se, että muuttujien väliset yhteydet ovat lineaariset. Toinen regressioanalyysin oletus liittyy selittävien muuttujien kolineaarisuuteen. Selittävät muuttujat eivät saa korreloida liian vahvasti keskenään. Analyysin otoskoon on myös oltava riittävän suuri ja selitettävän muuttujan olisi hyvä olla normaalisti jakautunut.

Analyysissani mukana olevat muuttujat täyttävät hyvin edellä kuvatut regressioanalyysin oletukset. Sirontamatriisista (liite 2) havaitaan, että tutkielman muuttujien väliset yhteydet ovat lineaarisia. Korrelaatiotaulukosta (Taulukko 6) nähdään, että selittävät muuttujat eivät korreloi kovin vahvasti keskenään. Lisäksi tutkielman otoskoko on regressioanalyysia suoritettaessa suuri (N=1610). Ainut poikkeama oletuksiin muodostuu selitettävän muuttujan normaalijakautuneisuusoletuksessa. Aineistoni selitettävä muuttuja ei ole normaalisti jakautunut, mutta Nummenmaan (2007, 304) mukaan normaalijakautuneisuusoletuksesta voidaan hyvin tinkiä, jos otoskoko on suuri.

Viimeisenä tarkastelen muuttujien välisiä interaktiovaikutuksia. Pyrin selvittämään interaktiotarkastelujen avulla, ovatko ammattiaseman, koulutusasteen, tulotason ja iän yhteydet vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen samanlaiset miehillä ja naisilla.

5 Tulokset

Esittelen tässä luvussa analyysieni tulokset. Olen jakanut tulososion kuuteen alalukuun. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen Tilastokeskuksen kolmen eri vuosikymmenen ajankäyttöaineistojen avulla Suomen työ- ja vapaa-ajan kehitystä vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan Tilastokeskuksen uusinta vuosien 2009–2010 ajankäyttöaineistoa ja esittelen toisessa alaluvussa tutkielmaani varten kehittämäni selitettävän muuttujan jakauman.

Kolmannessa alaluvussa suoritan varianssianalyysin, jossa tarkastelen tutkielman selittävien muuttujien eli ammattiaseman, koulutusasteen ja tulotason yhteyttä selittävään muuttujaan eli vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Neljännessä alaluvussa tarkastelen muuttujien korrelaatiokertoimia ja viidennessä alaluvussa suoritan regressioanalyysin, jonka tarkoituksena on tarkastella kuinka paljon sosioekonomisen aseman eri ulottuvuudet ja muut taustamuuttujat selittävät vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden varianssista. Kuudennessa alaluvussa esitän vielä aineistosta tilastollisesti merkitseväksi nousseet interaktiovaikutukset.

5.1 Työ- ja vapaa-ajan määrä Suomessa

Esittelin kappaleessa kaksi teoriaa talouskasvun yhteydestä työ- ja vapaa-ajan määrään. Tarkastelin myös viimeaikaisia ajankäyttötutkimuksia Yhdysvaltojen, Kanadan ja Euroopan alueelta. Esittelen tässä alaluvussa Tilastokeskuksen kolmen eri vuosikymmenen ajankäyttöaineistojen avulla, millaista työ- ja vapaa-ajan kehitys on ollut Suomessa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Seuraavan sivun taulukossa 2 on nähtävissä suomalaisten työajan kehitys vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010.

Taulukko 2. Työssäkäyvien henkilöiden työajan määrä Suomessa vuosista 1987–2010 (minuuttia/vuorokausi) sukupuolen ja ammattiaseman mukaan

	1987– 1988	1999– 2000	Muutos vuosista 1987–1988	2009– 2010	Muutos vuosista 1999–2000	Muutos vuosista 1987–1988
Sukupuoli						
Mies	356	353	-0,8 %	313	-11,3 %	-12,1 %
Nainen	274	278	+1,5 %	253	-9,0 %	-7,7 %
Yhteensä	317	317	+0,0 %	283	-10,7 %	-10,7 %
Ammattiasema						
Ylemmät toimihenkilöt	310	311	+0,3 %	290	-6,8 %	-6,5 %
Alemmat toimihenkilöt	286	298	+4,2 %	259	-15,1 %	-9,4 %
Työntekijät	340	319	-6,2 %	283	-11,3 %	-16,8 %
Maatalousyrittäjät	342	363	+6,1 %	365	+0,6 %	+6,8 %
Muut yrittäjät	343	368	+7,3 %	321	-12,8 %	-6,4 %
Yhteensä	318	317	-0,3 %	283	-10,7 %	-11,0 %
Tutkimuspäiviä	9438	5434		3795		

Taulukosta 2 havaitaan, että vuodesta 1987 vuosituhannen vaihteeseen asti työaika pysyi lähes samana sekä miesten että naisten keskuudessa. Vuosina 1987–1988 työskenneltiin yhteensä 317 minuuttia vuorokaudessa ja luku oli täysin sama vuosina 1999–2000. Vuosina 2009–10 työssäkäyvien henkilöiden keskimääräinen työaika laski selvästi. Kokonaistyöaika laski yhteensä 317 minuutista 283 minuuttiin vuorokaudessa eli laskua tuli 10,7 prosenttia vuosien 1999–2000 tutkimuksen tuloksista. Tämä johtuu Toivosen (2014, 33) mukaan pitkälti Suomen 2000-luvun taloudellisista vaikeuksista. 2000-luvun loppupuolen talouskriisin aikana lomautukset yleistivät ja yhä useampi teki lyhennettyä työviikkoa. Tämä näkyy tilastoissa vähentyneenä työaikana. Naisilla työaika väheni hieman vähemmän verrattuna miehiin vuosista 2009–2010 vuosiin 1999–2000 ja vuosiin 1987–1988 verrattuna.

Ammattiaseman mukaan tarkasteltuna suomalaisesta työajan kehityksestä havaitaan ainakin yksi huomionarvoinen seikka. Työntekijät-luokkaan kuuluvien henkilöiden työaika on vähentynyt tasaisesti vuosien 1987–88 ajankäyttötutkimuksesta vuoden 2009–10 ajankäyttötutkimukseen asti. Muissa

ammattiasemaa kuvaavissa luokissa keskimmäisen tutkimuksen aikaan vuosina 1999–2000 työskenneltiin enemmän kuin vuosien 1987–88 aikana. Työntekijöiden keskuudessa työajan vähenemistä on tapahtunut yhteensä 16,8 prosenttia vuosista 2009–2010 vuosiin 1987–1988 verrattuna. Ylemmät toimihenkilöt -luokassa laskua on sen sijaan tapahtunut samalla aikavälillä vain 6,5 prosenttia. On mielenkiintoista nähdä, millaiseen suuntaan kehitys on jatkunut, kun Tilastokeskuksen seuraava ajankäyttötutkimus julkaistaan muutaman vuoden sisällä. Seuraavaksi esittelen samankaltaisen taulukon vapaa-ajan määrän kehityksestä Suomessa vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010.

Taulukko 3. *Työssäkäyvien henkilöiden vapaa-ajan määrä Suomessa 1987–2010 (minuuttia/vuorokausi) sukupuolen ja ammattiaseman mukaan*

	1987– 1988	1999– 2000	Muutos vuosista 1987–1988	2009– 2010	Muutos vuosista 1999–2000	Muutos vuosista 1987–1988
Sukupuoli						
Mies	336	324	-3,6 %	344	+6,2 %	+2,4 %
Nainen	314	303	-3,5 %	310	+2,3 %	-1,3 %
Yhteensä	326	314	-3,7 %	327	+4,1 %	+0,3 %
Ammattiasema						
Ylemmät toimihenkilöt	332	322	-3,0 %	319	-0,9 %	-3,9 %
Alemmat toimihenkilöt	326	310	-5,0 %	329	+6,1 %	+0,9 %
Työntekijät	332	325	-7,3 %	341	+12,8 %	+6,4 %
Maatalousyrittäjät	289	284	-1,7 %	293	+3,2 %	+1,4 %
Muut yrittäjät	304	287	-5,6 %	319	+11,1 %	+5,0 %
Yhteensä	324	314	-2,1 %	327	+4,0 %	+0,9 %
Tutkimuspäiviä	9438	5434		3795		

Taulukosta 3 havaitaan, että vuosien 1987–1988 tutkimuksesta vuosien 1999–2000 tutkimukseen suomalaisten vapaa-aika väheni yhteensä 326 minuutista 314 minuuttiin vuorokaudessa. Prosentteina ilmaistuna lasku oli 3,7 prosenttia. Vapaa-ajan vähenemistä tapahtui lähes yhtä paljon miesten ja naisten keskuudessa. Vuosina 2009–2010 työssäkäyvien henkilöiden keskimääräinen vapaa-ajan määrä nousi takaisin vuosien 1987–1988 tasolle ja oli yhteensä 327 minuuttia per vuorokausi. Nousua tapahtui hieman enemmän miehillä kuin naisilla. Vuosista

1987–1988 vuosiin 2009–2010 vapaa-ajan määrä nousi yhteensä vain noin 0,3 prosenttia. Huomionarvoista on, että tällä aikavälillä naisten vapaa-ajan määrä väheni 1,3 prosenttia, kun taas miesten vapaa-ajan määrä kasvoi 2,4 prosenttia.

Ammattiaseman mukaan tarkasteluna mielenkiintoisin havainto kohdistuu ylempien toimihenkilöiden vapaa-ajan kehitykseen. Tämän korkean ammattiluokan vapaa-aika on laskenut tasaisesti koko tarkasteluajanjakson ajan. Vuosina 2009–2010 ylemmillä toimihenkilöillä oli 319 minuuttia vapaa-aikaa käytettävissään päivässä, mikä on 3,9 prosenttia vähemmän verrattuna vuosiin 1987–1988. Muilla sosioekonomisilla ryhmillä kehitys ei ole ollut näin tasaista. Muissa ryhmissä vapaa-aika on aluksi vähentynyt ja sitten kasvanut takaisin alkuperäiselle tai korkeammalle tasolle. Esimerkiksi työntekijöillä oli vuosina 2009–2010 yhdeksän minuuttia enemmän vapaa-aikaa käytettävissään päivässä verrattuna vuosiin 1987–1988. Jää nähtäväksi, millaiselta tilanne näyttää seuraavan ajankäyttötutkimuksen aikaan.

Huomionarvoisin seikka taulukoista 2 ja 3 kohdistuu siihen, että ”Työntekijät”-luokan työajan määrä on laskenut ja vapaa-ajan määrä kasvanut enemmän suhteessa ”Ylemmät toimihenkilöt”-luokkaan. Työntekijöiden työajan määrä on laskenut tasaisesti kolmen eri tutkimuksen aikana ja vapaa-ajan määrä puolestaan kasvanut viimeiseissä tutkimuksissa verrattuna ensimmäisen tutkimuksen lukuihin. Ylemmillä toimihenkilöillä tilanne on huomattavasti erilainen. Työaika on heilläkin vähentynyt kolmen ajankäyttötutkimuksen aikana, mutta vähemmän kuin työntekijöillä. Vapaa-ajan määrä on taas vähentynyt ylemmillä toimihenkilöillä tasaisesti kolmen tutkimuksen aikana. Vaikuttaa siis siltä, että näkemyksissä ylempien yhteiskuntaluokkien pitenevistä työpäivistä ja vähentyvästä vapaa-ajasta voi olla jotain perää.

5.2 Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus -muuttujan tarkastelua

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 4 esitetään selitettävän ”vapaa-ajan kaikkiruokaisuus” -muuttujan arvojen jakauma. Taulukosta selviää kuinka montaa vapaa-ajan aktiviteettia vastaajat ovat harrastaneet tutkimuspäiviensä aikana. Lisäksi halusin selvittää, onko selitettävä muuttuja normaalisti jakautunut ja taulukosta on nähtävissä myös normaalijakautuneisuutta mittaavan Kolmogorov-Smirnov -testin tulos.

Taulukko 4. *Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus. Vapaa-ajan aktiviteettien määrä, joita vastaaja on harrastanut kahtena tutkimuspäivänä kuuden muodostetun vapaa-ajan luokan mukaan*

Vapaa-ajan aktiviteettien määrä	N	% (kumulatiivinen %)
0	31	1,0 (1,0)
1	489	15,7 (16,7)
2	1055	33,8 (50,4)
3	1146	36,7 (87,1)
4	348	11,1 (98,2)
5	53	1,7 (99,9)
6	2	0,1 (100,0)
Yhteensä	3125	100,0
Normaalijakautuneisuuden testaus		
Kolmogorov-Smirnov -testi	0,203***	

*** $p < 0.001$.

Taulukosta 4 on havaittavissa ensinnäkin, että tutkimuksessa on mukana 3125 vastaajaa. Suurin osa vastaajista on harrastanut kahden tutkimuspäivänsä aikana joko kahta (33,8 % vastaajista) tai kolmea (36,7 % vastaajista) eri vapaa-ajan aktiviteettia. Yhtä vapaa-ajan aktiviteettia on harrastanut 489 vastaajaa, joka on 15,7 prosenttia vastaajista. Neljää erilaista vapaa-ajan aktiviteettia on harrastanut reilu kymmenen prosenttia (11,1 %) vastaajista. Vain hyvin pieni osa vastaajista (1,0 %) on ollut vastauspäiviensä aikana passiivisia vapaa-ajan kulutuksessaan, eikä ole harrastanut yhtäkään erilaista vapaa-ajan toimintoa. Vain harva on myöskin ehtinyt harrastaa tutkimuspäiviensä aikana viittä (1,7 % vastaajista) tai kuutta (0,1 % vastaajista) eri vapaa-ajan harrastusta.

Selitettävän muuttujan normaalijakautuneisuutta testaavan Kolmogorov-Smirnov -testin arvo on 0,203 ja p-arvo on alle 0.001. Tämä tarkoittaa sitä, että selitettävän muuttujan arvot eivät ole jakautuneet normaalisti. Taulukosta 4 nähdään selvästi, että arvot eivät ole jakautuneet tasaisesti luokkien kesken. Vain hyvin harva on ehtinyt harrastaa viittä tai kuutta vapaa-ajan aktiviteettia tutkimuspäiviensä aikana ja tämän takia aineisto ei ole normaalijakautuneisuutta mittaavan Kolmogorov-Smirnov -testin mukaan normaalisti jakautunut.

5.3 Sosioekonomisten ryhmien väliset erot vapaa-ajan kaikkiruokaisuudessa

Suoritan tässä alaluvussa yksisuuntaisen varianssianalyysin, jonka avulla tarkastelen eroavatko sosioekonomiset ryhmät tilastollisesti merkitsevästi toisistaan vapaa-ajan kaikkiruokaisuudessa. Tutkin myös parittaisen vertailutestin (Post Hoc -vertailutestin) avulla mikä tai mitkä ryhmistä eroavat toisistaan. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 5 on esitetty varianssianalyysin tulokset. Varianssianalyysissa on tarkasteltu vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavia keskiarvoja ammattiasema-, koulutusaste- ja tulotasoryhmien mukaan. Tilastolliset merkitsevyydet on esitetty niitä kuvaavan tähden avulla.

Taulukko 5. Yksisuuntainen varianssianalyysi. Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus ammattiaseman, koulutusasteen ja tuloluokan mukaan

	Keskiarvo (N)	Hajonta	Parittainen vertailutesti
Ammattiasema			
a) Ylemmät toimihenkilöt	2,68 (482)	0,98	a > c***
b) Alemmat toimihenkilöt	2,54 (636)	1,04	b > c*
c) Työntekijät	2,25 (492)	0,97	c < a, b***
Yhteensä	2,49 (1611)	1,01	
F-testi	23,807***		
Levenen testi	4,229*		
Koulutusaste			
a) Ylempi korkeakoulututkinto tai korkeampi	2,73 (268)	1,00	a > d, e***
b) Alempi korkeakouluaste	2,61 (320)	1,02	b > d, e***
c) Alin korkea-aste	2,70 (332)	0,95	c > d, e***
d) Keskiaste	2,42 (1320)	0,99	d < a, b, c***
e) Ei perusteen jälkeistä tutkintoa	2,32 (884)	0,91	e < a, b, c***
Yhteensä	2,47 (3125)		
F-testi	17,338***		
Levenen testi	2,690*		
Tulotaso (a=suurin tuloluokka, e=pienin tuloluokka)			
a) Tuloluokka	2,72 (666)	1,00	a > b, c, d, e***
b) Tuloluokka	2,51 (705)	0,99	b > e, b < a***
c) Tuloluokka	2,45 (707)	0,95	c > e, c < a***
d) Tuloluokka	2,34 (578)	0,92	d > a***
e) Tuloluokka	2,22 (463)	0,94	e < a, b, c***
Yhteensä	2,47 (3119)	0,98	
F-testi	21,530***		
Levenen testi	1,289		

*p-arvo < 0,05

***p-arvo < 0,001

Taulukossa 5 on esitetty vastaajien vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavat keskiarvot ja hajonnat ammattiaseman, koulutusasteen ja tulotason mukaan luokiteltuna. Taulukossa on esitetty myös F-testien tulokset, jotka kertovat eroavatko ryhmien väliset keskiarvot toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tasolla. Levenen testi kertoo puolestaan ryhmien välisistä variansseista. Tilastollisesti merkitsemätön tulos Levenen testistä kertoo, että ryhmien väliset varianssit ovat yhtäsuuret ja tilastollisesti merkitsevä tulos Levenen testistä tarkoittaa sitä, että ryhmien väliset varianssit ovat toisistaan poikkeavat. Lisäksi taulukossa on kuvattu parittaisen vertailutestin (=Post Hoc -vertailutestin) tulokset. Nummenmaan (2007, 196) mukaan parittaisen vertailutestin avulla saamme tietoa siitä, mikä tai mitkä ryhmistä ovat toisistaan poikkeavia tilastollisesti merkitsevällä tasolla.

Vastaajan on mahdollista saada vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava arvo väliltä 0–6 sen mukaan, kuinka montaa eri vapaa-ajan aktiviteettia hän on harrastanut muodostamistani vapaa-ajan luokista kahden tutkimuspäivänsä aikana. Tarkastellaan aluksi vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta ammattiryhmien mukaan. Maatalousyrittäjät ja muut yrittäjät on jätetty tarkastelusta pois, koska näiden ammattiryhmien arvoasemaa suhteessa palkansaajaryhmiin on hankala määrittää. Tutkielmassani tarkastellaan sitä, onko vapaa-ajan käyttö monipuolisempaa ylemmissä yhteiskuntaluokissa verrattuna alempiin yhteiskuntaluokkiin. Tämän takia on hedelmällisempää keskittyä tutkimaan palkansaajaryhmien ”Ylemmät toimihenkilöt”, ”Alemmat toimihenkilöt” ja ”Työntekijät” -ryhmien eroja, koska niiden yhteiskunnallinen arvojärjestys on selkeämpi.

Taulukon 5 ammattiryhmien keskiarvoja tarkastelemalla havaitaan, että ryhmien välillä on eroja. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulosten mukaan ryhmien keskiarvoissa on eroa tilastollisesti hyvin merkitsevällä tasolla. Tämä havaitaan varianssianalyysin F-testisuureen arvosta ($F=23,807$) ja tilastollista merkitsevyyttä kuvaavasta p-arvosta, joka on alle 0.001. Siihen, että ryhmien väliset keskiarvot eroavat toisistaan pelkästään sattuman takia on siis olemassa vain erittäin pieni mahdollisuus. Levenen testin mukaan ryhmien sisäiset varianssit poikkeavat toisistasan, koska Levenen testi saa tilastollisesti merkitsevän tuloksen p-arvon ollessa pienempi kuin 0,05.

Parittaisen vertailutestin mukaan ”Ylemmät toimihenkilöt” -luokka eroaa ”Työntekijät”-luokasta tilastollisesti hyvin merkitsevällä tasolla ($p < .001$). Ylempien toimihenkilöiden vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava keskiarvo (2,68) on siis tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin työntekijöiden keskiarvo (2,25). Alempien toimihenkilöiden (2,54) ja työntekijöiden (2,25) välinen ero keskiarvoissa on myös tilastollisesti merkitsevällä tasolla ($p < .05$). Ylempien toimihenkilöiden ja alempien toimihenkilöiden välinen ero vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavassa keskiarvossa ei yllä tilastollisesti merkitsevälle tasolle, joten voidaan sanoa, että näiden ryhmien välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa vapaa-ajan monimuotoisuudessa.

Taulukon 5 koulutusasteen mukaan jaettujen ryhmien keskiarvoja tarkastelemalla havaitaan, että koulutusryhmien välillä on eroja. Yksisuuntainen varianssianalyysi tukee tätä havaintoa. Ryhmien välillä on eroa tilastollisesti hyvin merkitsevällä tasolla ($F=17,338$, $p < 0.001$). Levenen testin mukaan ryhmien sisäiset varianssit poikkeavat toisistaan, koska Levenen testi saa tilastollisesti merkitsevän tuloksen p -arvon ollessa pienempi kuin 0,05.

Kahden alimman koulutusluokan vastaajien keskiarvot erottuvat taulukosta selvästi pienimpinä arvoina. Parittaista vertailutestiä tarkasteltaessa nämä koulutusluokat ovatkin ainoat, jotka eroavat muista ryhmistä tilastollisesti merkitsevästi. Koulutusluokat a–c eivät eroa toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tasolla, mutta kaikki niistä eroavat tilastollisesti merkitsevästi keskiasteen koulutusluokasta ja ei perusasteen jälkeistä tutkintoa -luokasta. Voidaan siis sanoa, että keskiasteen ja sitä alemman koulutusluokan vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavat keskiarvot ovat pienemmät ylempiin koulutusluokkiin verrattuna. Muiden ryhmien kohdalla erot eivät yllä tilastollisesti merkitsevälle tasolle.

Taulukossa 5 on myös esitetty vastaajien vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaavat keskiarvot viiden tulokvintiilin mukaan luokiteltuna. Tulokvintiilit ovat luokiteltu suurimmasta pienimpään niin, että eniten ansaitsevat vastaajat kuuluvat luokkaan a ja vähiten ansaitsevat vastaajat kuuluvat luokkaan e. Taulukon 5 keskiarvoja tarkastelemalla havaitaan, että mitä suurempi tuloluokka on kyseessä, sitä

korkeampi on vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava arvo. Yksisuuntainen varianssianalyysi antaa tuloksen, että ryhmien keskiarvoissa on eroa tilastollisesti hyvin merkitsevällä tasolla. Tämä havaitaan varianssianalyysin F-testisuureen arvosta ($F=21,530$) ja tilastollista merkitsevyyttä kuvaavasta p-arvosta ($p<.001$). Levenen testin mukaan ryhmien sisäiset varianssit ovat yhtäsuuret, koska Levenen testi ei saa tilastollisesti merkitsevää tulosta p-arvon ollessa suurempi kuin 0,05.

Parittaisen vertailutestin tuloksista nousee muutama huomionarvoinen seikka esiin. Testin mukaan eniten ansaitsevan a-tuloluokan vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava arvo (2,72) eroaa keskimääräisesti kaikista muista ryhmistä. Korkeimman tuloluokan saama vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava keskiarvo on siis tilastollisesti merkitsevästi kaikkia alempia tuloluokkia suurempi. Vähiten ansaitsevan e-tuloluokan vastaajat harrastavat taas keskimääräisesti vähemmän vapaa-ajan aktiviteetteja kuin tuloluokat a, b ja c. Myös toiseksi vähiten ansaitsevan d-tulokvintiilin keskiarvo (2,34) on tilastollisesti merkitsevästi pienempi kuin a- ja b -tulokvintiilien saamat keskiarvot.

Yhteenvedona varianssianalyysi-alaluvusta voidaan todeta, että ylemmät yhteiskuntaluokat vaikuttavat harrastavan enemmän vapaa-ajan aktiviteetteja aineistosta muodostamieni luokkien perusteella. Tulos nousi esiin kaikkien eri sosioekonomisten ulottuvuuksien mukaan tarkasteltuna. Ammattiaseman mukaan tarkasteltuna ylemmät toimihenkilöt viettivät tilastollisesti merkitsevästi kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin toimihenkilöihin sekä työntekijöihin. Koulutusasteen kohdalla ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman koulutuksen käyneet vastaajat saivat korkeamman keskiarvon verrattuna alempiin koulutusluokkiin. Myös tulotasoja tarkasteltaessa ylimmän tuloluokan vastaajat vaikuttivat harrastavan kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin tuloluokkiin.

Varianssianalyysi-alaluvun tulokset rohkaisevat tarkastelemaan aihetta vielä tarkemmin korrelaatiokertoimien, regressioanalyysin ja interaktiotarkastelujen avulla, jotka suoritan seuraavissa alaluvuissa. Tarkoituksena on ottaa näihin analyysieihin mukaan tutkielman selittävien muuttujien lisäksi myös ikä- ja sukupuoli -muuttujat. Nämä muuttujat otetaan mukaan analyysieihin, koska ne ovat

nousseet kirjallisuudessa vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta mahdollisesti selittäviksi muuttujiksi. (esim: Warde, Martens ja Olsen 1999; Katz-Gerro ja Sullivan 2010.)

5.4 Tutkielman muuttujien väliset alustavat yhteydet

Alla olevassa taulukossa esitetään tutkielman muuttujien välisiä alustavia yhteyksiä korrelaatiokertoimien muodossa. Tilastollisesti merkitsevät korrelaatiokertoimet on tummennettu ja tilastolliset merkitsevyydet esitetty niitä kuvien tähtien avulla.

Taulukko 6. *Tutkielmassa käytettävien muuttujien korrelaatiokertoimet*
($N=1610$)

Muuttuja	1	2	3	4	5
1. Vapaa-ajan kaikkiruokaisuus					
2. Ammattiasema	.17***				
3. Koulutusaste	.16***	.62***			
4. Tulotaso	.14***	.18***	.21***		
5. Ikä	.16***	.06*	.01	.36***	
6. Sukupuoli (0=mies, 1=nainen)	.07**	.14***	.02	-.10***	.02

*p-arvo < 0,05, **p-arvo < 0,01, ***p-arvo < 0,001

Taulukkoa 5 tarkastelemalla havaitaan, että korrelaatiotarkastelujen N on pienempi kuin varianssianalyysissa. Puuttuvien arvojen käsittelyssä on käytetty pudotusmenetelmää. Nummenmaan (2007, 148–149) mukaan pudotusmenetelmässä kaikki tilastoyksiköt, jolta ei ole mittaustuloksia jokaiselta muuttujalta jätetään pois tarkastelusta. Ammattiasema-muuttuja on asetettu vain 1611 havaintoyksikölle, ja siksi korrelaatiotarkastelujen N ei voi olla tätä arvoa suurempi. Cohen (1988, 82) tarjoaa korrelaatiokertoimien tarkasteluun viitearvoja. Pienestä korrelaatiosta voidaan puhua, kun muuttujien väliset korrelaation arvo on noin 0.10. Keskikokoisen korrelaation arvo on noin 0.30 ja suuren korrelaation arvo 0.50. Cohen (1988, 79) mainitsee käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa muuttujien välisten korrelaatioiden olevan usein pieniä tai keskisuuria.

Taulukosta 5 havaitaan, että muuttujien välillä on useita tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita. Useimmat korrelaatiot ovat Cohenin (1988, 82) määrittelyn mukaan pienen ja keskisuurten korrelaatioiden välissä. Vahvin korrelaatio on koulutusasteen ja ammattiaseman välillä (.62). Tämä positiivinen korrelaatio

tarkoittaa, että mitä korkeampi koulutusaste vastaajalla on, sitä korkeampi hänen ammattiasemansakin on. Tutkielman selitettävä muuttuja eli vapaa-ajan kaikkiruokaisuus korreloi tilastollisesti merkitsevästi kaikkien selittävien muuttujien kanssa, mutta mikään yhteys ei ole kovin vahva. Vahviten vapaa-ajan kaikkiruokaisuus korreloi ammattiaseman kanssa muuttujien välisen korrelaation ollessa 0.17. Ainoa negatiivinen korrelaatio on havaittavissa sukupuolen ja tulotason välillä (-.10).

5.5 Sosioekonomisen aseman yhteys vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa esitetään teoriataustan ja tutkimusongelman asettelun mukaisesti rakennetut kaksi lineaarista regressiomallia, jotka pyrkivät selittämään vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta. Ensimmäisessä mallissa ovat mukana tutkielman selittävät muuttujat eli ammattiasema, koulutusaste ja tulotaso. Toisessa mallissa mukaan otetaan myös ikä- ja sukupuoli -muuttujat, koska myös niiden on aiemmassa tutkimuksessa nähty olevan yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Kaikkia muita muuttujia paitsi sukupuoli-muuttujaa on käsitelty malleissa jatkuvina muuttujina. Ikä onkin jatkuva muuttuja, mutta ammattiasema, koulutusaste ja tulotaso ovat järjestysasteikollisia muuttujia. Järjestysasteikollisten muuttujien analyysissa tutkijan päätettäväksi jää, käsitteleekö hän muuttujia kategorisina vai jatkuvina muuttujina. Tämän valinnan aiheuttamista hyvistä ja huonoista puolista lisää viimeisessä kappaleessa.

Taulukko 7. *Ammattiasema, koulutusaste, tulotaso, ikä ja sukupuoli vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjinä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=1610)*

Muuttuja	B	Hajonta	β
Malli 1			
Vakiotermi	1.777***	.09	
Ammattiasema	.13**	.04	.10
Koulutusaste	.06*	.03	.07
Tulotaso	.08***	.02	.10
Mallin 1 selitysaste			
R ² adj.	.040		
Malli 2			
Vakiotermi	1.407***	.11	
Ammattiasema	.11**	.04	.08
Koulutusaste	.08**	.03	.09
Tulotaso	.05*	.02	.06
Ikä	.01***	.00	.13
Sukupuoli (0=mies, 1=nainen)	.13*	.05	.06
Mallin 2 selitysaste			
R ² adj.	.058		

*p-arvo < 0,05, **p-arvo < 0,01, ***p-arvo < 0,001

Taulukosta 7 havaitaan ensinnäkin, että molemmissa regressiomalleissa havaintojen lukumäärä on 1610. Mallissa 1 kaikki muuttujat ovat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Beta-kertoimet kuvastavat selittävien muuttujien yhteyksiä selitettävään muuttujaan. Suurin yhteys vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen on vastaajan ammattiasemalla ($B=.13$). Positiivinen yhteys tarkoittaa, että mitä korkeampi ammattiasema vastaajalla on, sitä kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa hän viettää. Koulutusaste ($B=.06$) ja tulotaso ($B=.08$) ovat myös positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen.

Standardoituja beta-kertoimia tarkastelemalla saadaan selville, mikä sosioekonomista asemaa kuvaavista muuttujista selittää parhaiten vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta. Ammattiasema ($\beta=.103$) ja tuloluokka ($\beta=.101$) selittävät lähes yhtä hyvin vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta. Mallin 1 selitysaste on 4,0 % (R^2

Adj.=.040). Tämä tarkoittaa, että mallin 1 avulla voidaan kuvata 4 prosenttia selitettävän muuttujan vaihtelusta.

Regressiomallissa 2 mukaan lisätään ikä- ja sukupuoli -muuttujat. Taulukosta 7 voidaan havaita, että malliin uutena lisätyt muuttujat ikä ($B=.01$) ja sukupuoli ($B=.13$) ovat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Sosioekonomista asemaa kuvaavat muuttujat säilyttävät myös tilastollisen merkitsevyytensä. Suurin yhteys vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen on yhä vastaajan ammattiasemalla ($B=.11$).

Malli 2 eroaa mallista 1 parhaimman vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta selittävän muuttujan kohdalla. Mallissa 1 parhain vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta selittävä muuttuja oli vastaajan ammattiasema ($\beta=.103$), mutta mallissa 2 parhaimmaksi vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjäksi on noussut koulutusaste ($\beta=.09$). Mallin 2 selitysaste (R^2 Adj.=.058) on mallin 1 selitystasetta korkeampi. Mallin 2 selitysaste tarkoittaa, että tämän regressiomallin avulla voidaan kuvata 5,8 prosenttia selitettävän muuttujan vaihtelusta.

Cohen (1988, 413–414) luokittelee selitystasojen voimakkuudet pieneen (R^2 Adj.=.02) keskikokoiseen (R^2 Adj.=.13) ja suureen (R^2 Adj.=.26). Tutkielman regressiomallien 1 ja 2 selitystasot sijoittuvat pienen ja keskikokoisen selitystason välille. Pienikin selitysaste voi käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa olla mielenkiintoinen ja käytännössä merkittävä, kun tutkitaan ilmiötä, joissa monet tekijät vaikuttavat lopputulokseen. Lopuksi mainittakoon, että molempien mallien jäännöstermien voidaan todeta olevan jakautuneen melko tasaisesti ja symmetrisesti hajontakuvioissa (ks. Liite 2). Tämä vahvistaa näkemystä, että tutkielmassa luodut regressiomallit kuvaavat mielekkäällä tavalla tutkittavaa ilmiötä.

5.6 Interaktiotarkastelut

Esittelen tässä alaluvussa tilastollisesti merkitseväksi nousseet interaktiovaikutukset. Interaktioita tarkasteltiin sukupuolen moderoivan vaikutuksen mukaan. Sukupuolen ja tuloluokan sekä sukupuolen ja iän interaktiovaikutukset nousivat analyyseissa tilastollisesti merkitseviksi yhteyksiksi. Sukupuolen ja ammattiaseman ($p=.89$) sekä sukupuolen ja koulutusasteen ($p=.36$)

ei löydetty tilastollisesti merkitseviä interaktiovaikutuksia. Alla olevissa taulukoissa on esitetty interaktiovaikutuksiin liittyvät tunnusluvut. Aluksi esitetään tuloluokan ja sukupuolen interaktiovaikutukseen liittyvät tunnusluvut ja sen jälkeen iän ja sukupuolen interaktiovaikutukseen liittyvät tunnusluvut.

Taulukko 8. *Tuloluokka, sukupuoli ja niiden interaktio (tuloluokka X sukupuoli) vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjänä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=3119)*

Muuttuja	B	Hajonta	β
Malli 1			
Vakiotermi	1.840***	.07	
Tuloluokka	.12***	.01	.17
Sukupuoli	.16***	.04	.08
Mallin 1 selitysaste			
R ² adj.	.032***		
Malli 2			
Vakiotermi	1.582***	.14	
Tuloluokka	.20***	.04	.28
Sukupuoli	.33***	.09	.17
Tuloluokka X sukupuoli	-.05*	.03	-.14
Mallin 2 selitysaste			
R ² adj.	.033*		

*p-arvo < 0,05, ***p-arvo < 0,001

Taulukko 9. *Tuloluokan ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välinen yhteys sukupuolen mukaan (N=3119)*

Sukupuoli	B	Hajonta	β	R ²
Mies	.15***	.02	.20	.039***
Nainen	.09***	.02	.14	.018***

***p-arvo < 0,001

Taulukkoa 8 tarkastelemalla havaitaan, että tuloluokan ja sukupuolen välisen interaktiotermien lisääminen malliin 2 parantaa mallin selitysvoimaa tilastollisesti merkitsevästi. Mallin 1 selitysvoima on 3,2 % ja mallin 2 selitysvoima 3,3 %. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että sukupuoli moderoi jonkin verran tuloluokan ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välistä yhteyttä. Tuloluokka selittää siis joko miehillä tai naisilla vahvemmin vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta.

Taulukossa 9 on tarkasteltu tuloluokan ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välistä yhteyttä sukupuolen mukaan jaettuna. Taulukosta standardoiduista beta-arvoista (β) huomataan, että tuloluokka on miehillä ($\beta=.20$) naisia ($\beta=.14$) vahvemmassa positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Beta-arvoista (B) voidaan puolestaan päätellä, että miesten ($B=.15$) tuloluokan kasvaessa heidän vapaa-ajan kaikkiruokaisuutensa kasvaa enemmän kuin naisilla ($B=.09$). Kokonaisuudessaan voidaan siis todeta, että tuloluokka selittää miehillä enemmän vapaa-ajan kaikkiruokaisuudesta verrattuna naisiin.

Taulukko 10. *Ikä, sukupuoli ja niiden interaktio (ikä X sukupuoli) vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden selittäjänä lineaarisessa regressioanalyysissä (N=3125)*

Muuttuja	B	Hajonta	β
Malli 1			
Vakiotermi	1.795***	.07	
Ikä	.01***	.00	.18
Sukupuoli	.13***	.03	.07
Mallin 1 selitysaste			
R ² adj.	.038***		
Malli 2			
Vakiotermi	1.509***	.16	
Ikä	.02***	.00	.29
Sukupuoli	.32***	.10	.17
Ikä X sukupuoli	-.004*	.00	-.15
Mallin 2 selitysaste			
R ² adj.	.039*		

*p-arvo < 0,05, ***p-arvo < 0,001

Taulukko 11. *Iän ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välinen yhteys sukupuolen mukaan (N=3125)*

Sukupuoli	B	Hajonta	β	R ²
Mies	.013***	.00	.21	.045***
Nainen	.009***	.00	.15	.022***

***p-arvo < 0,001

Taulukkoa 10 tarkastelemalla havaitaan, että iän ja sukupuolen välisen interaktiotermi lisääminen malliin 2 parantaa mallin selitysvoimaa tilastollisesti merkitsevästi. Mallin 1 selitysvoima on 3,8 % ja mallin 2 selitysvoima 3,9 %. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että sukupuoli moderoi jonkin verran iän ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välistä yhteyttä. Ikä selittää siis joko miehillä tai naisilla vahvemmin vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta.

Taulukossa 11 on tarkasteltu iän ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välistä yhteyttä sukupuolen mukaan jaettuna. Taulukon standardoiduista beta-arvoista (β) huomataan, että tuloluokka on miehillä ($\beta=.21$) naisia ($\beta=.15$) vahvemmassa positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Beta-arvoista (B) puolestaan havaitaan, että miesten ($B=.013$) iän kasvaessa heidän vapaa-ajan kaikkiruokaisuutensa kasvaa enemmän verrattuna naisiin ($B=.009$). Kokonaisuudessaan voidaan siis todeta, että ikä selittää miehillä enemmän vapaa-ajan kaikkiruokaisuudesta verrattuna naisiin.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Keskityn tässä luvussa tulkitsemaan tutkielman tuloksia ja liittämään tulokset aikaisempaan aiheen parista tehtyyn tutkimukseen. Pohdin myös tutkielman vahvuuksia ja rajoitteita sekä esittelen mahdollisia jatkotutkimusideoita.

6.1 Päätulokset

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut sosioekonomisen aseman eri ulottuvuuksien yhteyttä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Lisäksi analyyseissa otettiin huomioon sukupuolen ja iän yhteydet selitettävään muuttujaan. Tutkin vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta laskemalla kuinka montaa eri vapaa-ajan aktiviteettia Tilastokeskuksen vuosien 2009–2010 ajankäyttöaineiston vastaajat olivat harrastaneet kahden tutkimuspäivänsä aikana. Malli perustui Sullivanin ja Katz-Gerron (2006) kehittämään malliin. Vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden tarkastelun lisäksi tein katsauksen suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrän kehitykseen vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010.

Tutkielman varianssianalyysien perusteella saatiin selville, että ylemmät sosioekonomiset ryhmät vaikuttavat viettävän monipuolisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin. Tulos osoittautui samaksi, tarkasteltiinpa asiaa vastaajan koulutusasteen, ammattiaseman tai tuloluokan mukaan. Kaikissa ryhmien välisissä tarkasteluissa ainakin sosioekonomisesti kaksi ylintä ryhmää olivat harrastaneet enemmän vapaa-ajan aktiviteetteja kuin sosioekonomisesti alin ryhmä. Myös muita eroja löytyi ja lähes kaikissa eroavaisuuksissa suunta oli samankaltainen: mitä korkeampi sosioekonominen ryhmä, sitä korkeampi vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta kuvaava arvo.

Tutkielman regressioanalyysien perusteella saatiin selville, että ammattiasemalla, koulutusasteella ja tuloluokalla on oma erillinen positiivinen yhteytensä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Keskimääräisesti tarkasteltuna ammattiaseman, koulutusasteen tai tulotason kasvaessa myös vapaa-ajan kaikkiruokaisuus kasvaa. Ammattiasemalla yhteys oli suurin. Lisäksi analyysien perusteella saatiin selville, että naiset vaikuttavat viettävän kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa kuin miehet. Myös iällä oli positiivinen yhteys vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Tutkielman interaktiovaikutuksina havaittiin sukupuolen ja tuloluokan sekä sukupuolen ja iän

väliset yhteydet. Miehillä tulojen nousu vaikuttaa lisäävän vapaa-ajan kaikkiruokaisuutta hieman enemmän kuin naisilla. Miehillä myös ikääntyminen kasvattaa vähän enemmän vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden arvoa verrattuna naisiin.

Tutkielman ennakko-oletuksena oli, että sosioekonomisen aseman eri ulottuvuudet ovat positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Tulokset olivat ennakko-oletusten mukaisia. Iän ja sukupuolen yhteyksistä ei tehty ennakko-oletuksia, koska aiheen parista tehty kirjallisuus oli sen verran ristiriitaista. Tutkielman perusteella saatiin selville iän olevan positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuteen. Tulosten mukaan naiset olivat miehiä kaikkiruokaisempia vapaa-ajan vietossaan.

Tutkielmassa tarkasteltiin myös suomalaisten työ- ja vapaa-ajan määrän kehitystä. Suomalaisten työaika väheni kokonaisuudessaan vuosista 1987–1988 vuosiin 2009–2010 10,7 prosenttia. Huomionarvoista on, että vähenemistä tapahtui eniten työntekijöillä (16,8 %) ja vähiten ylemmillä toimihenkilöillä (6,5 %). Suomalaisten vapaa-ajan määrän kehitys samalla aikavälillä oli hieman erilaista. Vapaa-ajan määrä kasvoi suomalaisilla yhteensä vain 0,3 prosenttia. Huomionarvoista vapaa-ajan kehityksestä on kuitenkin se, että ylemmillä toimihenkilöillä vapaa-ajan määrä laski 3,9 prosenttia 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Työntekijöillä vapaa-ajan määrä puolestaan nousi 6,4 prosenttia samalla aikavälillä. Ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden vapaa-ajan määrien kehitykset kulkivat siis tällä aikavälillä vastakkaisiin suuntiin.

Tutkielman tulokset olivat kokonaisuudessaan pääsääntöisesti odotusten mukaisia eli mitään suuria poikkeavuuksia aiempaan tutkimukseen verrattuna ei löydetty. Tutkielma kuitenkin vahvistaa omalta osaltaan aiempien kaikkiruokaisuuden aiheen parista tehtyjen tutkimusten tuloksia ja tarjoaa oman panoksensa kaikkiruokaisuuden tutkimukseen Suomen kontekstissa.

6.2 Pohdinta

Tutkielman perusteella voidaan todeta, että ylemmät sosioekonomiset ryhmät vaikuttavat harrastavan kaikkiruokaisempaa vapaa-aikaa verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin. Sosioekonominen asema on siis positiivisessa yhteydessä vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden kanssa. Samaan aikaan tutkielman

tulosten perusteella voidaan sanoa, että ylemmillä sosioekonomisilla ryhmillä on tänä päivänä vähemmän vapaa-aikaa käytettävissään verrattuna alempiin sosioekonomisiin ryhmiin. On mielenkiintoista huomata, että pienemmästä vapaa-ajastaan huolimatta ylemmät sosioekonomiset ryhmät harrastivat kahden tutkimuspäivänsä aikana enemmän vapaa-ajan aktiviteetteja kuin alemmat sosioekonomiset ryhmät. Mielestäni tämä havainto korostaa tutkielman tuloksia, sillä lyhyempänä vapaa-aikana olisi loogista ehtiä harrastamaan vähemmän vapaa-ajan aktiviteetteja. Asia vaikuttaa kuitenkin olevan ylempien sosioekonomisten ryhmien keskuudessa päinvastoin.

Gershuny (2000, 5–7) löysi kansainvälisessä tutkimuksessaan samankaltaisia piirteitä ihmisten ajankäytön muutoksista. Hänen mukaansa alaluokassa työajan väheneminen on tapahtunut nopeammin kuin yläluokan kohdalla. Alaluokan ihmiset vaikuttavat työskentelevän vähemmän ja nauttivan suuremmasta vapaa-ajasta verrattuna yläluokkaan. Tämä on täysin päinvastaista verrattuna 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun yläluokan ajanviettotapoihin, joista esimerkiksi Veblen (1899) teoksessaan kirjoitti. Hänen kirjansa julkaisun aikoihin työnteosta pyrittiin pidättäytymään ja runsas vapaa-ajan määrä oli sekä tavoiteltava asia, että merkki elämässä menestymisestä. Yläluokka pyrki erottautumaan alaluokasta nimenomaan näyttävän vapaa-ajan kulutuksen avulla. Gershuny (2005, 313) esittääkin, että sadassa vuodessa ihmisten arvot ovat kääntyneet täysin päinvastaisiksi. Pitkistä työpäivistä ja kiireisyydestä ylipäätään on tullut uusia arvostetun elämän tunnusmerkkejä.

Gershunyn (2005, 291) mukaan on olemassa paljon todisteita siitä, että viimeisen sadan vuoden aikana ihmisten kokema kiireen tunne on lisääntynyt. Hän kuitenkin pohtii, voiko asiaa selittää se, että nykyään kiireisyydettä pidetään arvostettuna asiana ja ihmiset ovat taipuvaisia kertomaan kyselyissä positiivisesti itsestään. Toinen selitys kiireen tunteen kasvamiselle juontaa juurensa Linderin (1970) ajatuksiin. Linderin mainitsema selitys kiireen tunteen kasvamiselle on se, että vapaa-aika on muuttunut intensiivisemmäksi ja vapaa-ajalla koetaan entistä enemmän kiireisyyden tunnetta. Linder (1970) kirjoitti talouskasvun johtavan vääjäämättä tilanteeseen, jossa ihmiset haluavat tehdä pidempiä työpäiviä ansaitakseen entistä enemmän palkkaa. Pidemmät työpäivät voivat jo itsessään

kasvattaa kiireisyyden tunnetta ja tämän lisäksi kasvaneet tulot mahdollistavat suuremman kulutuksen tason vapaa-ajalla. Vapaa-aikaa on kuitenkin tässä muuttuneessa tilanteessa enää vähemmän käytettävissä. Tilannetta pyritään ratkaisemaan tekemällä, harrastamalla ja kuluttamalla lyhentyneen vapaa-ajan aikana mahdollisimman paljon ja monipuolisesti eri asioita. Oma tutkielmani ottaa tähän vapaa-ajan kiireisyyden teemaan kantaa kahdelta osin. Aluksi havaitsin ylemmillä sosioekonomisilla ryhmillä olevan Suomessa vähemmän vapaa-aikaa käytettävissään kuin alemmilla sosioekonomisilla ryhmillä. Tästä huolimatta he vaikuttavat viettävän monipuolisempaa vapaa-aikaa.

Peterson ja Simkus (1992) olivat ensimmäisiä tutkijoita, jotka havaitsivat nykypäivän yhteiskuntien olevan mahdollisesti muuttumassa suuntaan, jossa ei enää ole olemassa selkeää sosiaalista jakoa massakulttuurin ja yläluokan kulttuurin välillä. He ehdottivat, että uusi sosiaalinen status-jako tapahtuu kaikkiruokaisen- ja ”yksiruokaisen” maun välillä. Myöhemmin esimerkiksi Sullivan ja Katz-Gerro (2006) kirjoittivat tutkimuksensa perusteella uskovansa, että kaikkiruokaisuus toimii yläluokan sosiaalisen erottautumisen välineenä alaluokasta. Heidän mukaansa monipuolinen maku ja vapaa-ajan viettotavat toimivat symbolisina sosiaalisten rajojen asettajina yhdessä oman elämän kiireisyyden ja tärkeäksi osoittamisen kanssa.

Bourdieu (1984, 471) kirjoittaa, että kulttuurisilla hierarkioilla ja eriarvoisuudella on tapana arkipäiväistyä ja muuttua itsestään selviksi ilmiöiksi. Bourdieu kutsuu tällaista ilmiön tilaa ”doksaksi”. Tällaisten doksien paljastaminen ja analysoiminen jäävät sosiologisen tutkimuksen tehtäviksi. Voidaan pohtia, onko kaikkiruokaisuus ilmiönä yksi nykypäivän yhteiskuntien doksi? Ylemmät sosioekonomiset ryhmät eivät välttämättä ehdoin tahdoin pyri erottautumaan alemmista sosioekonomista ryhmistä kaikkiruokaisen maun ja kuluttamisen keinoin. Ajan saatossa asiat ovat vain kehittyneet niin, että yläluokan maku ja vapaa-ajan viettotavat ovat monipuolisia ja alemmilla sosioekonomisilla ryhmillä yksipuolisia. Syntynyttä jakoa ylläpitävät voimat kuten tapojen periytyminen vanhemmilta ja ystäväpiiriin vaikutus.

Purhonen ja hänen työryhmänsä (2014) pohtivat tutkimushankkeessaan kaikkiruokaisuuden merkitystä Suomen kontekstissa. Heidän mukaansa

kaikkiruokaisuus liitetään Suomessa avoimuuden, avarakatseisuuden, ennakkoluulottomuuden, demokraattisuuden, joustavuuden ja sopeutumiskyvyn kaltaisiin ihanteisiin. Nykypäivänä tällaisia ihanteita pidetään ainakin ylemmien sosioekonomisten ryhmien keskuudessa korkeassa arvossa ja sen myötä kaikkiruokaisesta kuluttamisesta on muodostunut ylemmille sosioekonomisille ryhmille kulttuuripääoman osoittamiskeino. Suomessa kaikkiruokaisuutta ohjaa Purhosen ja hänen työryhmänsä (2014, 406; 412) mukaan lisäksi vahva legitiimin kulttuurin painotus. Kaikkiruokainen maku ei heidän mukaansa ole Suomessa tällä hetkellä kaikille avointa ja täysin erottelematonta.

Purhosen ja hänen työryhmänsä (2014) mukaan systemaattiset erot kulttuurimaussa sosioekonomisten ryhmien välillä ovat jo itsessään vahva osoitus kulttuurimaun yhteydestä eriarvoisuuteen. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna sosiaalisten jakolinjojen olemassaolo on aina ongelmallista. Suomessa kaikilla ihmisillä on toki vapaus muodostaa oma makunsa ja valita vapaa-ajan käyttötapansa. Bourdieu (1984) kuitenkin osoitti tutkimuksessaan, että alemmat yhteiskuntaryhmät ovat taipuvaisia valitsemaan kulttuurimakunsa sellaisista kohteista, jotka eivät ole niin arvostettuja yhteiskunnassa. Tämä voi Bourdieun mukaan rajoittaa heidän etenemistään koulutusjärjestelmässä ja sitä kautta estää arvostuksen, vallan ja taloudellisten resurssien saavuttamista. Tämän takia kulttuurimaun jakolinjojen olemassaolo on joka tapauksessa yhteiskunnallisesti merkittävä asia, joka viittaa eriarvoisuuteen, ja jopa alemmien sosioekonomisten ryhmien alistettuun asemaan. Sen takia jakolinjojen olemassaolosta ja niiden muodoista on tärkeää olla tietoinen.

Sytä siihen, että alemmat sosioekonomiset ryhmät eivät vietä niin kaikkiruokaista ja korkeakulttuurista vapaa-aikaa kuin ylemmät sosioekonomiset ryhmät voidaan pohtia. Taloudellisten resurssien riittämättömyys voi olla yksi syy asiaan. Henkilön lähipiirillä ja totutuilla tavoilla on varmasti myös vaikutusta. Vapaa-ajan viettotavat voisivat muuttua tasavertaisempaan suuntaan, jos vapaa-ajan viettomahdollisuuksia parannettaisiin niin, että taloudelliset resurssit eivät olisi enää niin suurena esteenä. Vapaa-ajan viettomahdollisuuksien parantamisen lisäksi olisi tärkeää, että kiinnostuksen herääminen kaikkiruokaista vapaa-aikaa kohtaan nousisi yksilöstä itsestään. Kiinnostuksen heräämiseen vaikuttavat varmasti monet asiat, kuten edellä mainitut lähipiirin vaikutus ja yksilön totutut tavat.

Päättäjillä ja vaikuttajilla on suuri vastuu tarjota ihmisille mahdollisimman helppo ja edullinen pääsy erilaisen kulttuurin ja vapaa-ajan vieton pariin. Päättäjien ja vaikuttajien täytyy myös kannustaa ihmisiä harrastamaan muitakin asioita kuin vain niitä, joihin he ovat tottuneet. Yhteiskunnallisesti katsottuna olisi tärkeää saada myös alemmat sosioekonomiset ryhmät kiinnostumaan kaikkiruokaisesta vapaa-ajan vietosta ja yleisesti korkeakulttuurisena pidetystä legitiimistä kulttuurista, jotta sosioekonomiset jakolinjat heikkenisivät ja yhteiskunta kehittyisi tasavertaisempaan suuntaan. Ihmisten tyytyväisyys vapaa-aikaa kohtaan voisi myös kasvaa, jos he löytäisivät uusia miellyttäviä vapaa-ajan vieton kohteita. Tämä heijastuisi suoraan ihmisten kokemaan hyvinvointiin.

6.3 Tutkielman vahvuudet ja rajoitteet

Tutkielman suuri vahvuus on aineiston edustavuus. Aineiston otanta on toteutettu harkitusti ja painokertoimien käytön avulla aineistoista on pystytty tekemään kansallisesti edustava. Aineiston vastaajamäärä on myös suuri, mikä mahdollistaa hyvin kvantitatiivisten menetelmien käytön. Tutkielman toinen vahvuus on se, että tiedonlähteenä käytetään vastaajien ajankäyttöpäiväkirjoja kyselylomakkeiden sijaan.

Sullivanin ja Katz-Gerron (2006, 127) mukaan voidaan sanoa, että ajankäyttöpäiväkirjoista saadut tiedot ovat tiedonlähteenä luotettavimpia kuin kyselylomakkeista saadut tiedot. Tämä johtuu siitä, että ajankäyttöpäiväkirjoja täytetään usein monta kertaa päivässä ja tällöin vastaajan on helpompi muistaa, mitä hän on tehnyt päivän aikana. Kyselylomakkeita täyttäessä vastaaja joutuu muistelemaan välillä kauaksikin taaksepäin tekemisiään ja tekemään arvioita tekemisen määrästään. Voi olla myös, että ihmiset kaunistelevat asioita enemmän kyselylomakkeisiin liittyvän taannehtivan muistelun aikana verrattuna ajankäyttöpäiväkirjojen nopeatahtisempaan täyttämiseen. Nämä kyselylomaketietoihin liittyvät haasteet olivatkin syynä siihen, että päädyin käyttämään tutkielman aineistona nimenomaan Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen päiväkirjaosuutta. Minulla oli käytettävissä Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen kyselylomaketiedot, joten olisin voinut tehdä samankaltaisen tutkielman myös niillä.

Tutkielman mittari vapaa-ajan kaikkiruokaisuudelle on luotu mukaillen Sullivanin ja Katz-Gerron (2006) kehittämää mittaria. Ajankäyttöpäiväkirjojen tiedonlähteenä hyödyntämisen lisäksi mittarissa on hyvää se, että saadakseen kaikkiruokaisuuspisteitä vastaajan on täytynyt ehtiä harrastamaan montaa erilaista vapaa-ajan aktiviteettia lyhyen kaksipäiväisen tutkimusaikansa sisällä. Usean kaikkiruokaisuuspisteen kertymiseen ei riitä, että vastaaja on harrastanut yhtä vapaa-ajan aktiviteettia monta kertaa kahden tutkimuspäivänsä aikana. Pisteitä ei myöskään kerry, vaikka vastaaja harrastaisi viikon tai kuukauden aikana monipuolisesti vapaa-aikaansa, vaan hänen on täytynyt harrastaa erilaisia vapaa-ajan aktiviteetteja kahden tutkimuspäivänsä aikana. Näiden mittarin ominaisuuksien avulla kaikkiruokaisimpina henkilöinä näyttäytyvät henkilöt, jotka viettävät jokapäiväisessä elämässään vapaa-aikaansa erilaisten asioiden parissa. Voidaan pohtia, että nimenomaan tällainen henkilö on nykypäivän kaikkiruokainen ja kiireinen ihminen, joten tutkielmassa käytettävä mittari toimii siinä mielessä hyvin.

Mittausajan lyhyiden voidaan myös nähdä olevan tutkielman rajoite. Katz-Gerron ja Sullivanin (2006) tutkimuksessa heillä oli aineistonaan ajankäyttöaineisto, jossa vastaajat olivat raportoineet toimintaansa koko viikon ajalta. Kokonaisen viikon ajalla yksittäinen vastaaja ehtii harrastamaan enemmän erilaisia vapaa-ajan aktiviteetteja ja viikon aikaväli tarjoaisi muutenkin enemmän tietoa vastaajista. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa vastaajilta oli kuitenkin kerätty tietoa vain yhdeltä arkipäivältä ja yhdeltä viikonloppupäivältä, joten vain kahden päivän tiedot pystyttiin ottamaan mukaan analyysiin. Aineiston keräämisestä on aikaa lähes kymmenen vuotta. Aineiston keräämisen jälkeen ihmisten ajankäytössä on varmasti tapahtunut paljon muutoksia. Ainakin sosiaalisen median käyttö on kasvanut huimaa vauhtia, mutta siihen käytettyä aikaa ei ole aineistossa mukana. Sosiaaliseen mediaan käytetty vapaa-aika olisi syytä ottaa tutkimuksen aineiston keruuseen mukaan, mikäli aineisto kerättäisiin nyt.

Analyyseista on syytä nostaa esille regressioanalyysissäni tekemäni valinnat. Käsittelin regressioanalyysissäni järjestysasteikollisia ammattiasema-, koulutusaste- ja tuloaste -muuttujia jatkuvina muuttujina. Tässä toimintatavassa on vaarana, että se antaa liian optimistisia arvioita selittävien muuttujien yhteydestä

selitettävään muuttujaan. Selittäviä muuttujia olisi voinut käsitellä myös kategorisina muuttujina, jolloin analyysi ei olisi tehnyt mitään oletuksia muuttujien luokkien järjestyksestä. Kaikilla tutkielman selittävillä muuttujilla oli kuitenkin selkeä yhteiskunnallinen arvojärjestys, joten päädyin käsittelemään niitä jatkuvina muuttujina. Esimerkiksi ammattiasema-muuttujalla oli kolme luokkaa: 1) työntekijä 2) alempi toimihenkilö 3) ylempi toimihenkilö ja näiden muuttujien yhteiskunnallinen arvojärjestys on selkeä.

Tilastokeskuksen (2009b) mukaan uusin ajankäyttöaineisto on kerätty käyttäen kotitalousotosta. Otannan ensimmäisessä vaiheessa mukaan valittiin yksinkertaisella ryväsotannalla yli 15-vuotiaita Suomessa asuvia yksityishenkilöitä. Tämän jälkeen jo valittujen yksityishenkilöiden kotitalouteen kuuluvia yli 10-vuotiaita henkilöitä valittiin mukaan systemaattisella otannalla. Samassa kotitaloudessa olevien henkilöiden vapaa-ajan käytön voidaan olettaa korreloivan keskenään. Tutkielman tuloksia tulkittaessa on syytä pitää mielessä, että monien vastaajien vapaa-ajan viettotavat muistuttavat jonkun toisen samassa kotitaloudessa asuvan vastaajan vapaa-ajanviettotapoja. Aineistossa on kuitenkin niin monta vastaajaa, että tästä ei synny suurta haittaa tutkielman luotettavuudelle.

Kokonaisuudessaan tutkielman analyysit on tehty kansallisesti edustavalla aineistoilla ja tulosten voidaan sanoa olevan luotettavia sillä oletuksella, että mittarin uskotaan mittaavan hyvin tutkittavaa kaikkiruokaisuuden ilmiötä. Tutkielman analyysit olisivat myös helposti toistettavissa samalla tai jonkin toisen ajankäyttötutkimuksen aineistolla.

6.4 Jatkotutkimusideat

Jatkossa sosioekonomisen aseman ja vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden välistä yhteyttä olisi mielenkiintoista tutkia pidemmällä aikavälillä. Vastaajien kaikkiruokaisuutta voitaisiin tutkia esimerkiksi viikon tai jopa kuukauden ajalta. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen kyselylomakeosuutta voitaisiin myös hyödyntää ja tarkastella antavatko vastaajat siinä samankaltaisen kuvan kaikkiruokaisuudestaan vai voiko mittaustavoilla olla vaikutusta saatuihin tuloksiin.

Voisi myös olla kiinnostavaa toteuttaa samankaltainen tutkielma Tilastokeskuksen muutaman vuoden sisällä julkaistavan uuden ajankäyttötutkimuksen aineistolla. Tulevan ajankäyttötutkimuksen ajankäytön luokittelut pysyvät samankaltaisina kuin minun tutkielmassani käytetyn tutkimuksen luokittelut, koska Tilastokeskuksen (2009b) mukaan ajankäyttötutkimukset suunnitellaan vertailukelpoisiksi. Tämä mahdollistaa ajankäytön muutosten tutkimisen. Tulevan ajankäyttötutkimuksen aineistoa olisi siis mahdollista verrata esimerkiksi vuoden 2009–2010 ajankäyttötutkimuksen aineistoon. Vertailun avulla saataisiin tietoa muun muassa siitä, ovatko vapaa-ajan kaikkiruokaisuuden erot kasvaneet vai vähentyneet sosioekonomisten ryhmien välillä.

Kaikkiruokaista vapaa-ajan viettoä voitaisiin tutkia lisää myös laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Laadullisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen voitaisiin etsiä syitä kaikkiruokaisen vapaa-ajan vieton taustalla. Tutkimuksissa voitaisiin ottaa selvää myös esimerkiksi siitä, tuntevatko kaikkiruokaista vapaa-aikaa viettävät ihmiset paljon kiireisyyden tunnetta. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, ovatko kaikkiruokaista vapaa-aikaa viettävät ihmiset tyytyväisempiä vapaa-aikaansa verrattuna yksipuolista vapaa-aikaa viettäviin ihmisiin.

Lähteet

- Agate, J.R., Zabriskie, R. B., Agate, S. T. & Poff, R. 2009. Family leisure satisfaction and satisfaction with family life. *Journal of Leisure Research* 41 (2), 205–223.
- Alasuutari, P. 2009. Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. Teoksessa M. Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika: arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 81–100.
- Becker, G. S. 1965. A Theory of the Allocation of Time. *The economic journal* 75, 493–517.
- Bennett, T., Savage, M., Silva, E.B., Warde, A., Gayo-Cal, M. & Wright, D. 2009. *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge
- Best, F. 1980. *Exchanging Earnings for Leisure: Findings of an Exploratory National Survey on Work Time Preferences*. Washington, D.C: United States Employment and Training Administration.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A Social Critique on the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. 1985. The forms of capital. Teoksessa J. G. Richardson (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood, 241–258.
- Cohen, J. 1988. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Cross, G, S. 1993. *Time and money: The Making of Consumer Culture*. London: Routledge
- Eurostat 2017. Comparing apples with apples. Saatavilla <http://ec.europa.eu/eurostat/about/overview/what-we-do>. Luettu 26.10.2017.
- Field, A. 2009. *Discovering statistics using SPSS*. London: SAGE Publications.
- Fourastié, J. 1960. *The Causes of Wealth*. Glen-coe, Illinois: The Free Press.

- Gershuny, J. 2000. *Changing times: Work and leisure in postindustrial society*. Oxford University Press on Demand.
- Gershuny, J. 2005. Busyness as the badge of honour for the new superordinate working class. *Social Research* 72 (2), 287–314.
- Gorz, A. 1985. *Paths to paradise: on the liberation from work*. London: Pluto Press.
- Gronow, J. 2003. *Caviar with Champagne: Common Luxury and the Ideals of the Good Life in Stalin's Russia*. London: Berg.
- Holt, D. B. 1997. Distinction in America? Recovering Bourdieu's Theory of Taste from its Critics. *Poetics* 25, 93–120.
- Kahma, N. 2011. *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja.
- Kahma, N. & Toikka, A. 2012. Cultural map of Finland 2007: Analysing cultural differences using multiple correspondence analysis. *Cultural Trends* 21 (2), 113–131.
- Katz-Gerro, T. & Sullivan, O. 2010. The Omnivore Thesis Revisited: Voracious Cultural Consumers. *European Sociological Review* 23 (2), 123–137.
- Keynes, J. M. 1930/2010. Economic possibilities for our grandchildren. *Teoksessa J. M. Keynes Essays in persuasion*. London: Palgrave Macmillan, 321–332.
- Linder, S. B. 1970. *The Harried Leisure Class*. New York: Columbia University Press.
- López Sintas, J. & García Álvarez, E. 2002. Omnivores Show up Again: The Segmentation of Cultural Consumers in Spanish Social Space. *European Sociological Review* 18 (3), 353–368.
- Lunney, G. H. 1970. Using analysis of variance with a dichotomous dependent variable: an empirical study. *Journal of Educational Measurement* 7 (4), 263–269.
- Maaailman talousfoorumi (WEF). 2017. *The Global Risks Report 2017 12th Edition*. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf>](http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf). Viitattu 15.1.2018.

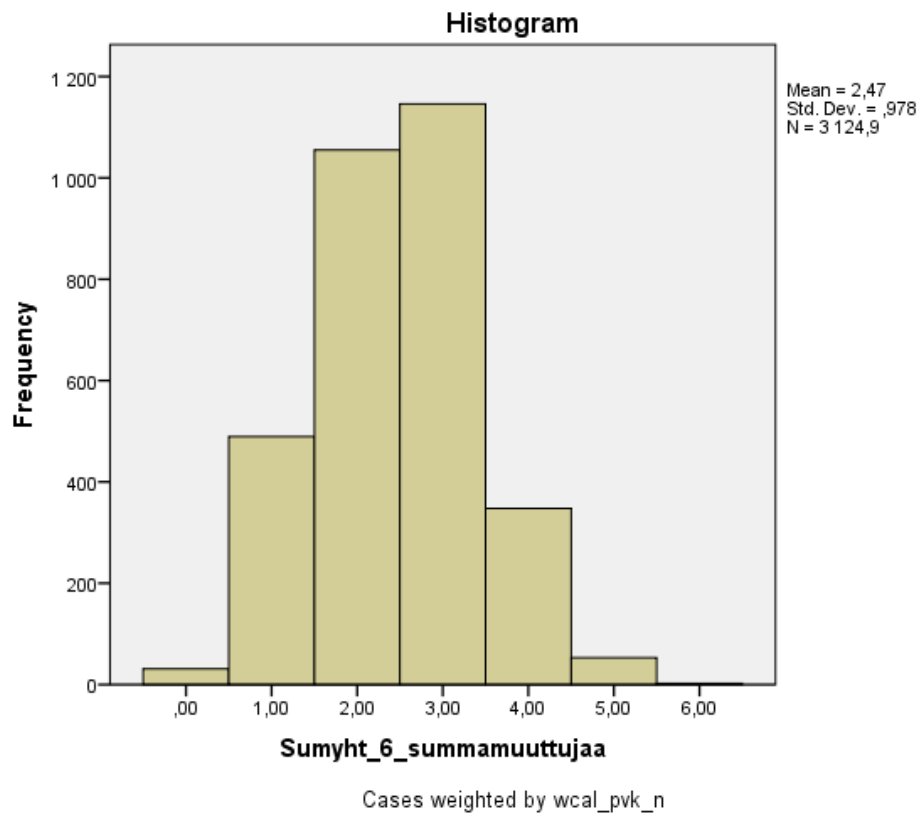
- Minge-Klevana, W. 1980. Does Labor Time Decrease with Industrialisation? *Current Anthropology* 21 (3), 279–298.
- Mäkelä, K. 1985. Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sociologia* 22 (4), 247–260.
- Nummenmaa, L. 2007. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Parviainen, A. & Karismo, A. 2017. Köyhät köyhtyvät ja rikkaat rikastuvat: Laskelmat todistavat tuloerojen kasvavan. Yle 15.9.2017. Saatavilla [www-muodossa: <URL: https://yle.fi/uutiset/3-9832572 >](https://yle.fi/uutiset/3-9832572). Viitattu 16.1.2018.
- Peterson, R. A. 1992. Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics* 21 (4), 243–258.
- Peterson, R. A. 2005. Problems in comparative research: the example of omnivorousness. *Poetics* 33 (5), 257–282.
- Peterson, R. A. & Kern, R. M. 1996. Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American sociological review* 61 (5), 900–907.
- Peterson, R. A. & Simkus, A. 1992. How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups. Teoksessa M. Lamont & M. Fournier (toim.) *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago, IL: University of Chicago press, 152–168.
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, R. 2014. Suomalainen maku – Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen. Tallinna: Gaudeamus.
- Purhonen, S., Gronow, J. & Rahkonen, K. 2010. Nordic democracy of taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland. *Poetics*, 38 (3), 266–298.
- Pääkkönen, H. 2010. Perheiden aika ja ajankäyttö. Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pääkkönen, H. & Hanifi R. 2011. Ajankäytön muutokset 2000–luvulla. Helsinki: Tilastokeskus.

- Riddick, C. C. 1986. Leisure satisfaction precursors. *Journal of Leisure Research* 18 (4), 259–265.
- Robinson, J. P. & Godbey, G. 1997. *Time for life: The surprising ways Americans use their time*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Russell, R. V. 1990. Recreation and quality of life in old age: A causal analysis. *Journal of Applied Gerontology* 9 (1), 77–90
- Saltzman, A. 1991. *Downshifting: Reinventing Success on a Slower Track*. New York: HarperCollins.
- Schor, J. 1980. *The Overworked American. The Unexpected Decline of Leisure*. The United States: Basic Books.
- Seabrook, J. 1988. *The Leisure Society*. London: Blackwell Publishing.
- Stewart, J. & Social Environment Working Group of MacArthur Network on SES and Health. 2001. John D. and Catherine T. MacArthur Research Network on Socioeconomic Status and Health. Saatavilla <http://www.macses.ucsf.edu/research/socialenviro/default.php>. Luettu 13.11.2017.
- Sullivan, O. & Katz-Gerro, T. 2006. The Omnivore Thesis Revisited: Voracious Cultural Consumers. *European Sociological Review* 23 (2), 123–137.
- Tilastokeskus. 2009a. Ajankäyttötutkimus. Saatavilla http://tilastokeskus.fi/til/akay/akay_2014-12-01_men_001.html. Luettu 26.10.2017.
- Tilastokeskus. 2009b. Laatuseloste: Ajankäyttötutkimus 2009. Saatavilla http://tilastokeskus.fi/til/akay/2009/06/akay_2009_06_2014-02-06_laa_001_fi.html. Luettu 26.10.2017.
- Tilastokeskus. 2018. Käsitteet. Saatavilla http://www.stat.fi/meta/kas/tyoikain_vaesto.html. Luettu 5.2.2018

- Toivonen, T. 2014. *Tempora mutantur et nos in illis – ajat muuttuvat ja me niiden mukana: sosioekonomisten ryhmien ajankäytön kehitys*. Turku: Suomen yliopistopaino Oy.
- Vander Stichele, A., Laermans, R. 2006. Cultural participation in Flanders: testing the cultural omnivore thesis with population data. *Poetics* 34 (1), 45–64.
- Van Eijck, K. 2001. Social Differentiation in Musical Taste Patterns. *Social Forces* 79 (3), 1163–1184.
- Van Eijck, K. & Bargeman, B. 2004. The Changing Impact of Social Background on Lifestyle: "Culturalization" instead of Individualization? *Poetics* 32 (6), 447–469.
- Veblen, T. 1899/1992. *The Theory of the Leisure Class*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Warde, A. & Gayo-Cal, M. 2009. The anatomy of cultural omnivorousness: the case of the United Kingdom. *Poetics* 37 (2), 119–145.
- Warde, A., Martens, L. & Olsen, W. 1999. Consumption and the Problem of Variety: Cultural Omnivorousness, Social Distinction and Dining Out. *Sociology* 33 (1), 105–127.
- Wilensky, H. L. 1961. The Uneven Distribution of Leisure: The Impact of Economic Growth on "Free Time". *Social problems* 9 (1), 32–56.
- Wright, D. 2012. Cultural capital and tastes: the persistence of Distinction. Teoksessa J.R. Hall, L. Grindstaff & M.-C. Lo (toim.) *Handbook of Cultural Sociology*. London & New York: Routledge, 275–284
- Zuzanek, J., Beckers, T. & Peters, P. 1998. The "harried leisure class" revisited: Dutch and Canadian trends in the use of time from the 1970s to the 1990s. *Leisure studies* 17 (1), 1–19.

Liitteet

Liite 1. Selitettävän muuttujan normaalitykautuneisuus

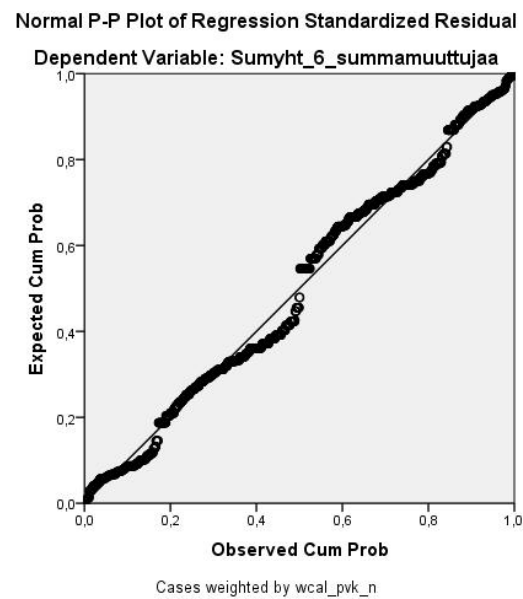
Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	df	Sig.
Sumyht_6_summamuuttujaa	,203	3125	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Liite 2. Regressioanalyysin lineaarisuusoletus

Mallin 1 residuaalit:

Mallin 2 residuaalit:

